

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Problematika kválií v myšlenkových experimentech - interpretace a kritika

Bakalářská práce

Studijní program: B6101 – Filozofie
Studijní obor: 6101R026 – Filozofie humanitních věd
Autor práce: **Magdalena Lewisová**
Vedoucí práce: Mgr. Vít Bartoš, Ph.D.

Liberec 2018

Sem půjde vytištěný „Úvodní list“ ze stagu

Technická univerzita v Liberci
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2016/2017

Studijní program: Filozofie
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Filozofie humanitních věd (FHV)

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Lewisová Magdalena	Šrámkova 274, Mladá Boleslav - Čejetický	P15000836

TÉMA ČESKY:

Problematika kvalit v myšlenkových experimentech - interpretace a kritika

TÉMA ANGLICKY:

The Issue of Qualia in Thought Experiments - Interpretation and Criticism

VEDOUcí PRÁCE:

Mgr. Vít Bartoš, Ph.D. - KFL

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Bakalářská práce Magdaleny Lewisové interpretuje a analyzuje slavné myšlenkové experimenty, které demonstrují speciální ontologický status kvalit. Práce se zaměřuje zejména na systematickou kritiku implicitních i explicitních východisek těchto myšlenkových experimentů. Tato kritika bude primárně vycházet z naturalistických pozic. Studentka se v průběhu vypracovávání práce bude řídit pokyny vedoucího bakalářské práce.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

SEARLE, John R. Mysl, mozek a věda. Přeložil Marek NEKULA. Praha: Mladá fronta, 1994. Váhy (Mladá fronta). ISBN 80-204-0509-7.

EDELMAN, Gerald M. Širší než obloha: fenomenální dar vědomí. V Praze: Paseka, 2010. Fénix (Paseka). ISBN 978-80-7432-048-4.

HUMPHREY, Nicholas. Prach duše, aneb, Kouzlo našeho vědomí. Praha: Dybbuk, 2012. ISBN 978-80-7438-072-3.

PICHA, Marek a Dagmar PICHOVÁ. 100 myšlenkových experimentů ve filozofii. Praha: Dybbuk, 2013. ISBN 978-80-7438-096-9.

RAMACHANDRAN, V. S. Mozek a jeho tajemství, aneb, Pátání neurovědů po tom, co nás činí lidmi. Praha: Dybbuk, 2013. ISBN 978-80-7438-080-8.

Podpis studenta:

Datum:

Podpis vedoucího práce:

Datum:

Sem půjde originální zadání – dají mi na sekretariátu a pak nahradím

Nahradiť

2.

stranou

originálem

zadání

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Prohlášení – STAG – vytisknu a nahradím

Poděkování

V první řadě bych ráda poděkovala vedoucímu bakalářské práce Mgr. Vítu Bartošovi, Ph.D. za konzultace a odborné rady při tvorbě mé práce. Dále bych ráda poděkovala svým nejbližším za podporu.

Anotace

Práce interpretuje a analyzuje koncepce mysli v souvislosti s problémem kválií u vybraných filosofů a vědců (John Searle, Daniel Dennett, Gerald Edelman, V.S. Ramachandran, Nicholas Humphrey). Na základě postojů výše uvedených filosofů aplikuji jejich názory na tři vybrané myšlenkové experimenty, které demonstrují speciální statut kválií. Za myšlenkové experimenty jsem zvolila Jacksonův Černobílý pokoj, Kirkův Zombie argument a Searlův Čínský pokoj.

Klíčová slova

Kvália, myšlenkové experimenty, vědomí, John Searle, Daniel Dennett, Gerald Edelman, V.S. Ramachandran, Nicholas Humphrey, Čínský pokoj, Černobílý pokoj, Zombie argument.

Annotation

The thesis interprets and analyzes the conceptions of mind in connection with the problem of qualia by selected philosophers and scientists (John Searle, Daniel Dennett, Gerald Edelman, V.S. Ramachandran, Nicholas Humphrey). On the base of figures the above-mentioned philosophers I am applying their points of view to three selected thought experiments. These experiments demonstrate the special status of qualia. For thought experiments, I chose Jackson's Black and White Room, Kirk's Zombie Argument, and Searl's Chinese Room.

Key words

Qualia, thought experiments, consciousness, John Searle, Daniel Dennett, Gerald Edelman, V.S. Ramachandran, Nicholas Humphrey, Chinese Room, Black and White Room, Zombie Argument.

Obsah

1	Úvod	9
2	Vybrané filosofické přístupy	10
3	Kvália	12
3.1	Problém mysli a těla u Dennetta a jeho odmítnutí kválií	13
3.2	Edelmanova mozková teorie mysli a přijetí kválií.....	16
3.3	Humphreyho magické představení, aneb jsou kvália pouhou iluzí?	19
3.4	Jednoduchý problém mysli a těla podle Searla – vědomí jako biologický fenomén.....	23
3.5	Ramachandranův problém interpretace subjektivity	26
3.6	Shrnutí	28
3.6.1	D. Dennet.....	28
3.6.2	G. M. Edelman	29
3.6.3	N. Humphrey	30
3.6.4	J. Searle	31
3.6.5	V. S. Ramachandran.....	31
4	Myšlenkové experimenty	33
4.1	Typologie myšlenkových experimentů	35
4.1.1	Destruktivní myšlenkové experimenty.....	35
4.1.2	Konstruktivní myšlenkové experimenty	36
4.2	Černobílý pokoj.....	38
4.3	Zombie argument	40
4.4	Čínský pokoj	42
5	Kritika myšlenkových experimentů	45
6	Závěr.....	49
	Seznam použitých zkratk	51

Seznam literatury	52
Seznam použitých zdrojů	53
Seznam obrázků	53
Seznam tabulek	53

1 Úvod

Kvália a myšlenkové experimenty – to jsou dva filosofické pojmy a také dva pilíře, o které se opírá tato bakalářská práce. Proč jsem si vybrala zrovna toto téma? V tomto případě u mne jednoznačně zvítězila zvědavost a touha zabývat se něčím pro mne relativně neznámým.

Vždy mi byla blízká psychologie a ještě dávno před tím, než jsem poznala pojem „kvália“, mě zajímaly pocity a emoce různých lidí, včetně vlivu těchto emocí na jejich blízké okolí i na ně samotné. Každý se zajisté někdy zamyslel nad tím, proč se třeba většina lidí bojí pavouků. Nebo proč ženy rozeznají a různě pojmenují mnoho odstínů růžové barvy a muži vidí prostě „jen“ jednu růžovou.

V této bakalářské práci se chci zaměřit na známé myšlenkové experimenty, které problematizují ontologický status kválií a především na kritiku těchto experimentů z hlediska významných filosofů a vědců, kteří vůči kváliím zastávají převážně naturalistické pozice. Kritika může být nejen negativní, ale i pozitivní.

Úvodní část práce seznámí čtenáře s pojmem „kvália“. Na to bude navazovat analýza postojů vybraných filosofů a vědců – Daniel Dennett, Gerald Maurice Edelman, Nicholas Humphrey, John Searle a Vilayanur Subramanian Ramachandran. U každého z nich budou popsány hlavní teze týkající se kválií a obecně i filosofie mysli. Na tuto část bude kladen velký důraz, jelikož bude alfou a omegou toho, abych poté mohla aplikovat co nejvěrohodněji jejich postoje ke kritice myšlenkových experimentů.

Následující část se bude věnovat vysvětlení pojmu myšlenkové experimenty a jednotlivým typům těchto experimentů z hlediska použití. Dále zde popíšu tři zvolené experimenty – Černobílý pokoj, Zombie argument a Čínský pokoj. Tyto experimenty byly zvoleny právě proto, že demonstrují speciální ontologický status kválií.

V závěrečné části budu aplikovat východiska jednotlivých filosofů, na vybrané myšlenkové experimenty. Pevně věřím, že díky všem činnostem, které souvisí se zpracováním této bakalářské práce a dokáži mnohem lépe pochopit problematiku kválií.

2 Vybrané filosofické přístupy

Před tím, než začnu analyzovat kválie i vybrané filosofy a jejich filosofické směry a názory by bylo vhodné zmínit a popsat vybrané filosofické přístupy, jelikož s nimi pracuji v dalších částech bakalářské práce. Cílem této kapitoly je představit filosofické postoje z hlediska otázky po ontologickém statutu kválií, které přímo souvisí s obsahem práce, nikoli tyto směry zhodnotit a analyzovat.

Mezi vybrané základní světonázorové postoje patří: naturalismus (také bývá označován jako fyzikalismus), karteziánský dualismus, funkcionalismus a behaviorismus.

- Naturalismus / fyzikalismus – naturalismus je filosofická koncepce, která se opírá čistě o vědu, tedy o fyzikální zákony. Každá hmota, ať už je v jakékoliv formě, se skládá z atomů a jediné z této hmoty následně mohou vzniknout ideje, myšlenky, touhy a další psychické jevy. Díky těmto postojům odmítá tento směr veškerou teologii, cokoli nadpřirozené a transcendentní, což se samozřejmě může týkat i kválií.
- Karteziánský dualismus – tento pojem vznikl u filosofa René Descarta. Descartes rozdělil boží substanci na *res extensa* (hmota – věc rozlehlá) vyznačující se pouze rozprostraněností a na *res cogitans* (duše/mysl – věc myslící), která je bezrozměrná. Descartes řešil otázku, jak mohou obě substance na sebe navzájem působit a došel pouze k tomu, že si myslí, že jsou zde životní duchové, kteří jsou v krvi a jsou jemnohmotní a toto spojení zprostředkovávají. K samotnému propojení obou substancí dochází až v šišince mozkové. Zároveň ale hlubší řešení nechává nedořešené. Postupem času se tento problém přeměnil v problematiku mysli a těla, kde se jedná o velmi podobnou věc a o to, jak náš fyzický mozek může pracovat s myšlenkami, které se zdají imateriální. Rovněž tento problém úzce souvisí s tématem – „Co je vědomí“.
- Funkcionalismus – svým charakterem má funkcionalismus mnohem blíž k dualismu, než k fyzikalismu. Pro zastánce tohoto směru není až tak důležitá skladba a rozklad sledovaného systému / entity apod. Nezajímá je, z čeho se tento systém skládá, jaké jsou vazby v tomto systému atd. Pro ně je hlavní to, jak tento systém funguje. Například mozek, ten funkcionalisté zkoumají jako

černou skříňku („black-box“), na které je zajímaví pouze vstupy a výstupy, nikoli z jakých částí a materiálu se skládá. Poté hledají za pomoci vztahu mezi vstupem a výstupem funkci, která by tento vztah zajišťovala a od toho je odvozen název funkcionalismus.

- Behaviorismus – jde o přístup v psychologii, který předpokládá, že chování subjektu (člověka nebo zvířete) lze poznat čistě jen na základě pozorování. Jedná se tedy o objektivní přístup, který popisuje chování subjektu na základě stimulů a následných reakcí a tvrdí, že takzvaný „black box“ uvnitř subjektu je pro diagnózu nadbytečný. „Podle behaviorismu není potřeba vědy k tomu, abychom objevili nějaké skryté mentální stavy zkoumáním mozku, jelikož mentální je již dávno přístupné ve veřejně pozorovatelném chování.“¹

¹ ZAWIDZKI, T. 2007: *Dennett*. Oxford: Oneworld Publications. ISBN 978-1-85168-484-7. s. 26, překlad z angličtiny.

3 Kvália

První použití termínu „kvália“ je datováno k počátkům 20. století, přesněji k roku 1929, kdy tento pojem aplikoval filosof C.I.Lewis ve vztahu k teorii smyslových a mentálních stavů. Z tohoto hlediska jsou kvália pro filosofii relativně mladý pojem.

Na stránkách encyklopedie stanfordské univerzity jsou kvália popsána konkrétním příkladem: „Představte si, jak se upřeně díváte na světle tyrkysový nátěr v obchodu s barvami. Při pozorování tohoto nátěru, se ve vás vyvolávají subjektivní podprahové pocity. Pokud bychom ale pozorovali nátěr v tmavě hnědé barvě, vaše podprahové subjektivní pocity budou zaručeně odlišné. Tyto rozdílné pocity bývají v tomto kontextu označovány jako „fenomenální charakter“. Tento fenomenální charakter zaručuje rozdílné, subjektivní vnímání zážitků (jako příklad s nátěrem). Pokud se sami zamyslíte nad svým „fenomenálním charakterem“, který vzniká na základě vašich zkušeností, uvědomíte si během tohoto zkoumání vaše jistá niterná naladění. Tyto vlastnosti, na které přijdete při zkoumání svého nitra, a které společně tvoří fenomenální charakter zážitku, se někdy nazývají kvália.“²

Kvália ve zjednodušeném smyslu představují vnitřní pohnutky a pocity, které cítíme v různých situacích. Ať už jde o již zmíněné vnímání barev, strachů, radostí, ročních období, chutí nebo třeba při pohledu na konkrétní osoby či poslechu určité hudby. Každý jedinec má tyto kvália jiné a je tomu tak z mnoha důvodů. Velký vliv na to má subjektivní vnímání svého okolí a zkušenosti. Figurují zde výchova, geny, prostředí ve kterém žijeme, lidé se kterými jsme již od narození ve styku, zážitky a především první zkušenosti se všemi možnými situacemi.

Dalo by se říci, že kvůli obtížné konkretizaci a uchopitelnosti kválií je odborná společnost, která se zabývá kválií, rozdělena na dva tábory. První, především vědecká sféra (zabývající se zkoumáním mysli), kritizuje a zastává skeptický postoj vůči kváliím, což je dáno především tím, že zkoumá vědomí pomocí vědeckých přístupů. Věda potřebuje konkrétní data a definice. Kvália tento požadavek nesplňují a to především z toho důvodu, že není stanovena metoda, jak kvália zkoumat a ani definice, co jsou kvália, nejsou jednotné. Do vědeckého přístupu patří například

² Stanford Encyclopedia of Philosophy Archive [online]. *Qualia* [cit 2018-11-3]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/qualia/>, překlad z angličtiny.

naturalisté, kteří považují všechny jevy ve světě za čistě přírodní, fyzikální jevy, které se dají vědecky vysvětlit. Odmítají vše transcendentní a nadpřirozené. Příkladem, který mluví za vše, je kognitivní vědec a filosof Daniel Dennett, který patří k největším kritikům kválií.

Oproti tomu druhý, filosofický tábor, je zastáncem a podporovatelem kválií. Je to dáno odlišným způsobem zkoumání světa kolem nás. Filosofové se příliš nezabývají vzorci ani daty. Rádi spekulují a uvažují i mimo hranice vědecky doložitelných faktů. Toto samozřejmě není striktní rozdělení (vědec = odmítám kvália, filosof = přijímám kvália). Pod filosofický přístup ke kváliím spadá funkcionalismus a karteziánský dualismus.

Postoje vědců a filosofů jsou ovlivněny tím, co preferují a čím se konkrétně zabývají. V této práci popisuji kvália jak z čistě naturalistického pohledu, tak z pohledu ne striktně naturalistického, který je více umírněný a otevřený i jiným možnostem.

3.1 Problém mysli a těla u Dennetta a jeho odmítnutí kválií

Filosof a kognitivní vědec Daniel Dennett je ostrý kritik kválií. Co ho motivuje k tomu, aby takto o kváliích smýšlel? Pro lepší pochopení jeho postoje ke kváliím si nejdříve musíme vymežit jeho postoj k filosofii mysli.

Moderní filosofie chce usmířit přirozený a vědecký obraz člověka. Přirozený obraz je brán jako jistota a člověk je chápán jako bytost, jenž má tužby a vědomé myšlenky, je odpovědná za své činy a disponuje svobodnou vůlí. Odlišně je pojmán člověk v rámci vědeckého obrazu. Je zde vyobrazen jako čistě fyzická věc, jako systém, jenž se sám udržuje a je složený z jednoduchých biochemických složek. Jsou vůbec tyto dva obrazy člověka slučitelné?³

Dovolím si citovat Dennettovu předmluvu v díle *Consciousness Explained* „V prvním roce vysoké školy jsem četl Descartesovy Meditace a byl jsem fascinován problematikou vztahu mysli a těla. Najednou zde byla záhada. Jak by proboha mohly mé myšlenky a pocity zapadat do stejného světa spolu s nervovými buňkami

³ ZAWIDZKI, T. 2007: *Dennett*. Oxford: Oneworld Publications. ISBN 978-1-85168-484-7. s. 1, překlad z angličtiny.

a molekulami, jež vytvářejí můj mozek? Dnes, po třiceti letech promýšlení, povídání a psaní o této záhadě, se domnívám, že jsem dospěl k nějakému pokroku.“⁴

Dennett nechce odmítnout ani jeden obraz člověka. Nakonec budeme schopni pochopit, že se obrazy vzájemně nevylučují a že představa toho, že jsou tyto dva obrazy v rozporu, plyne pouze z neadekvátního uchopení obou obrazů. Dennett, který řeší otázku usmíření přirozeného a vědeckého obrazu se opírá o dva filosofické přístupy: logický behaviorismus a filosofický naturalismus. „Logický behaviorismus tvrdí, že problém usmíření je něco jako pseudoproblém. Představa, že existuje problém usmíření, že vědecký a přirozený obraz spolu soutěží, spočívá v určitém druhu logické chyby. Jakmile pochopíme logiku přirozeného obrazu, logiku jazyka, který používáme, když mluvíme o vědomí, myšlení, odpovědnosti, myslích a osobách, uvidíme, že je zcela kompatibilní s jazykem vědeckého obrazu.“⁵

Filosofický naturalismus se shoduje s názorem, že objevy vědy o lidských bytostech jsou důležité pro filosofické diskuze. Neboli je potřeba vědeckého zkoumání mozku pro odkrytí skrytých mentálních stavů. Tento názor logický behaviorismus nesdílí. Podle logického behaviorismu nepotřebujeme vědecké zkoumání mozku, stačí nám pozorovat chování lidské bytosti. Dennett se tedy při usmířování těchto dvou obrazů, opírá o dva zmíněné filosofické přístupy, drží dvou strategií. V prvním kroku se nás snaží zbavit specifických způsobů uvažování o obrazu přirozeném. Podle Dennetta na mysl nahlížíme jako na zázračný fenomén (tomuto způsobu uvažování říká tzv. karteziánské divadlo, respektive dualismus).

Karteziánský materialismus je označení filosofické pozice, která odmítá Descartesův dualismus, avšak stále pracuje s myšlenkou centrálního místa v našem mozku, kde se tak nějak vše spojuje dohromady a je vědomé. Jinými slovy, karteziánské divadlo nám vnukává představu, že my jakožto „diváci“ svého vlastního vnitřního divadla, máme v mozku místo, kam nemůže za žádnou cenu proniknout nikdo jiný. Podle Dennetta bychom se měli této představě zbavit a taktéž z toho vyplývajících kválií. Zkrátka duše podle něj není nějaký „duch ve stroji“ a pokud upustíme od této

⁴ DENNETT, Daniel, *Consciousness Explained*. Little Brown and Company, 1991. ISBN 978-0-316-18065-8. s.11, překlad z angličtiny.

⁵ ZAWIDZKI, T. 2007: *Dennett*. s. 2, překlad z angličtiny.

myšlenky, záhada psychofyzického problému nás přestane trápit, jelikož už žádná nebude.

Další Dennettův krok ke smíření přirozeného a vědeckého obrazu se podle Zawidzkiho nazývá „rozšíření vědeckého obrazu“.⁶ Jak to, že se nám zdá, že není možné aby, věda vysvětlila vědomí zkoumáním čistě fyzické stránky člověka? Zdá se nám toto čistě vědecké zkoumání příliš zjednodušené? Dle Dennetta bychom měli vědecký obraz člověka stále obohacovat o nové poznatky a jednoho dne, bude možné vědomí vysvětlit. Zajisté to ale bude vyžadovat spoustu vytrvalé práce.

Dennett zkrátka tvrdí, že v našem mozku nemáme žádné místo s obrazovkou, kde se, stejně jako člověk v kině, díváme na to, co se odehrává v našem vědomí. Neexistuje žádný těžký problém vědomí, existuje pouze tzv. lehký problém vědomí, kde se řeší otázky typu, kde se vzala naše schopnost reagovat na podněty apod. Víceméně jde o otázky, které jsou díky metodám kognitivních věd, řešitelné.⁷ Až tyto otázky jednou vyřešíme, nebude třeba již řešit otázky další, říká Dennett. Je potřeba se zbavit pojmu „kválie“, jakožto označení pro nějaké zázračné vlastnosti mentálních vědomých stavů, které mají vlastní fascinující vlastnosti – niternost, soukromost, nepopsatelnost a bezprostřední uchopitelnost ve vědomí. „Odmítám, že by některé z těchto vlastností mohly existovat. Ale z celého srdce souhlasím, že se zdá, že existují.“⁸

Na tento postoj dále Dennett navazuje v *Quining Qualia*: „Ve skutečnosti mám podezření, že mnoho lidí je neochotných brát mou radikální výzvu vážně zejména z toho důvodu, že si tak moc přejí, aby kválie byla uznána. Kválie se pro mnoho lidí jeví jako poslední příkop bránící niternost a nepostižitelnost našich myslí, jako opevnění před plíživým mechanismem. Jsou si jistí, že musí existovat nějaká spolehlivá cesta od důvěrně známých věcí k respektu budící kategorii filosofů, protože jinak by ztratili poslední opevnění své jedinečnosti pod náporu vědy.“⁹

⁶ ZAWIDZKI, T. 2007: *Dennett*. s. 27, překlad z angličtiny.

⁷ CHALMERS, D. 1999: *Facing Up to the Problem of Consciousness*. s. 9-10, překlad z angličtiny.

⁸ DENNETT, D. 1998: *Brainchildren*. Cambridge: MIT Press. ISBN 0-262-04166-9. s. 141, překlad z angličtiny.

⁹ DENNETT, Daniel C. *Quining Qualia*. In: Marcel, A. & Bisiach, E. (eds.) *Consciousness in Modern Science*, Oxford University Press. 1998. ISBN:0-262-07153-3. s. 622, překlad z angličtiny.

Z výše uvedeného textu je zřejmé, že Daniel Dennett radikálně odmítá kválie. V následující kapitole si představíme dalšího vědce, který se kválii zabýval a měl na ně zase zcela jiný úhel pohledu.

3.2 Edelmanova mozková teorie mysli a přijetí kválií

Nositel Nobelovy ceny za fyziologii a lékařství Gerald Maurice Edelman získal v roce 1972 společně s Rodneyem R. Porterem Nobelovu cenu za práci o struktuře protilátek, jež znamenala převrat ve výzkumu imunitního systému.¹⁰

Edelman se ale také věnoval studování vědomí a mysli. Výsledkem jeho úvah a postojů je řada knih a publikací. Mezi nejznámější z nich patří dílo *Širší než obloha: fenomenální dar vědomí*, které se mimo jiné zabývá také kválii.

Slovy Geralda Edelmana: „Kválie jsou diskriminace (schopnost rozlišení), vyššího řádu a na vědomé scény lze nahlížet jako na řadu kválií. Takováto řada je prožívaná v kontextu obrovského množství událostí odehrávajících se v okolním prostředí, v těle a v mozku samotném. Rozmanitost a potenciální souběžnost těchto událostí jsou na vysoké úrovni a kválie, která jsou zahrnuta v integrovaných, a přesto rozličných scénách, s sebou nesou širokou škálu prožitků. Zahrnují tak vnímání, představy, vzpomínky, pocity, emoce, nálady, myšlenky, domněnky, přání, pohybové scénáře a množství neurčitých tělesných stavů. Na první pohled se zdá být nemožné, že by tyto rozličné prožitky mohly být podmíněny prostými neurálními procesy. Neměli bychom však zapomínat, že v tak vysoce propojeném komplexním systému, jako je mozek, mohou integrace a kombinatorické interakce vyústit v nespočetné množství neurálních stavů.“¹¹

V *Širší než obloha* filosof Edelman také tvrdí, že kválie se vztahují ke specifickému prožívání nějaké vlastnosti, např. zelenosti, horkosti či bolestivosti.¹² Toto bych ráda rozvedla na jednoduchém příkladu. Mojí oblíbenou barvou je modrá. Připomíná mi moře a čistou oblohu a evokuje ve mně klid a harmonii. Jak by tomu ale bylo, kdybych například v mladém věku měla silnou negativní vzpomínku na tuto

¹⁰ The Nobel Prize [online]. Gerald M. Edelman – Facts. [cit 2019-04-3]. Dostupné z: <https://www.nobelprize.org/prizes/medicine/1972/edelman/facts/>, překlad z angličtiny.

¹¹ EDELMAN, Gerald M. *Širší než obloha: fenomenální dar vědomí*. V Praze: Paseka, 2010. Fénix (Paseka). ISBN 978-80-7432-048-4. s. 120

¹² EDELMAN, Gerald M. *Širší než obloha: fenomenální dar vědomí*. s. 23

barvu? Co kdyby mě rodiče od mala zamykali na celý den do modře vymalovaného pokoje, kde bych byla zcela sama. Jaké reakce by po této zkušenosti ve mně dnes vyvolávala modrá barva? Stále by byly tak pozitivní (viz nebe), nebo by mé reakce byly až tak ovlivněny vzpomínkami z dětství a reakce by byla spíše negativního charakteru?

V podstatě každý člověk cítí různé emoce při pohledu na konkrétní barvy. Stejně tak existují zvířata, která mohou některé lidi děsit, např. pavouci, hadi nebo třeba myši. Přesto se ve světě najde mnoho jedinců, kteří právě tyto druhy živočichů zbožňují, chovají je doma a starají se o ně s nadšením a láskou, což je pro mnoho lidí nepředstavitelná, ba dokonce odporná, idea. Specifické prožívání vlastnosti je určeno rozdílností subjektů.

Gerald Edelman se v díle *Širší než obloha* také zabývá problematikou mysli a těla. Ve 12. kapitole *Mysl a tělo: několik úvah*, Edelman říká: „Zkoumáme-li vědomí, musíme na rozdíl od fyziky, která na objekty svého zájmu pohlíží „božským okem“ - tedy objektivně, zaujmout subjektivní úhel pohledu. Jako pozorovatel studující vědomí jiné osoby nezbytně vycházím z předpokladu, že mentální procesy studované osoby jsou podobné mým vlastním. Poté mohu navrhnout širokou škálu experimentálních postupů, testovat jimi informace podávané tímto jedincem a vyhledávat nesrovnalosti v jeho neurálních či psychologických odezvách.“¹³ V tomto odstavci se Edelman nepřímou dotýká tématu myšlenkových experimentů a stanovuje podmínku (= mentální procesy studované osoby jsou podobné mým vlastním), ze které lze tyto experimenty aplikovat a především vyhodnocovat.

Edelmanův názor, že studovaná osoba bude mít podobné mentální procesy, není zcela adekvátní, protože použití pojmu „podobně“ by mohlo být lehce napadnutelné zastánci fyzikalizmu. V kontextu jeho citace není problematické zaměnit použité slovo „podobně“ za slovo „stejně“, aniž by se změnil význam. Samozřejmě závisí, na jaké úrovni – na určité úrovni tomu tak je. Všichni jsme lidé a naše myšlení nás spojuje a je svým způsobem „podobné“, ale tak jako tak je pro mě těžko představitelné to, že bych nějakým způsobem dokázala dát dohromady skupinu lidí (nebo i jedince), u kterých bych si byla dopředu jistá tím, že mají podobné myšlenkové procesy. Jinak by přece dle

¹³ EDELMAN, Gerald M. *Širší než obloha: fenomenální dar vědomí*. s. 119

Edelmana neměly tyto experimenty smysl. Nebo existují vědeckou společností přijatelná kritéria, pro potvrzení podobných myšlenkových procesů mezi jedinci?

Dalo by se to demonstrovat na příkladu lidí pracujících v armádě. Tam mohou být jejich reakce dosti podobné v určitých situacích, jako např. to, že když vchází do nové místnosti, jsou vždy pozorní, nenápadně si prohlédnou celou místnost a reagují hodně citlivě na možné nebezpečné podmínky. Toto by mohl být zajímavý myšlenkový experiment, který by mohl potvrdit, nebo vyvrátit, Edelmanovu premisu (skupina lidí podobných mentálních procesů) týkající se možnosti zkoumání vědomí skrze myšlenkový experiment podobnosti dvou osob. V tomto myšlenkovém experimentu uvažujme, že máme skupinu vojáků vycvičených ve stejném vojenském zařízení a stejnými lidmi. Dále předpokládejme, že by tato skupina sdílela určitá kvália právě vlivem stejných podmínek výcviku. V tomto modelovém případě můžeme jasně určit, která kvália a mentální stavy bychom chtěli zkoumat pro ověření Edelmanovy teorie vědomí. Zkoumali bychom právě ty stavy, které jsou spjaté s jejich společným výcvikem. V myšlenkovém experimentu můžeme být objektivním badatelem, ale v reálné situaci, abychom mohli studovat tato podobná kvália, tak bychom pravděpodobně museli být i my jedním z této skupiny vojáků. Pak by se teprve jednalo o pravou podobnost kválií. Reálně totiž s lidmi nesdílíme žádná podobná kvália, jen máme určité porozumění, jak by tato kvália mohla vypadat. Je to asi jako když překládáme z cizího jazyka a náhle narazíme na několik slov, která neznáme. Význam nám ale přesto neunikne, neboť jej pochopíme z kontextu věty. Z tohoto důvodu si nemyslím, že lze zkoumat vědomí na základě subjektivního myšlenkového experimentu, protože bychom v tu chvíli nezkoumali vědomí druhého, ale jen do něj projektovali naše porozumění, jak by mohli fungovat jeho mentální stavy. Tuto eventualitu si Edelman uvědomoval, o čemž hovoří následující citace:

„Vědomí odráží schopnost rozlišovat mezi obrovskou škálou alternativ. Rozlišení jsou prováděna ve zlomcích sekundy a jsou neustále obměňována. Jako soubor fenomenálních zážitků je vědomí věcí soukromou – je svázáno s individuálním tělem a mozkiem a s historií jedince v daném prostředí. Takováto historie je unikátní – dva odlišní jedinci stejného druhu, a to i jednovaječná dvojčata, nemohou sdílet zcela identický vědomý stav. Pravděpodobnost, že nějaké dva vědomé stavy budou identické i u jednoho jedince, je nekonečně malá. Ačkoli se žádná mentální změna nemůže

odehrát bez podmiňující neurální změny, opak není nezbytně nutný. Mnoho neurálních změn se nijak nepodílí na vzniku vědomí a ani na něj nemá vliv.“¹⁴

Z tohoto důvodu doporučuje při pokusu o vysvětlení vědomí, abychom se pokusili spíše vytvořit modely fungujících mozků, než modely mysli. Věří, že mozky, díky interakci s okolím, mohou rozvíjet mysl. Na rozdíl od názorů filosofa Daniela Dennetta, Edelman přijímá existenci kválií a začleňuje je do své koncepce vysvětlení vědomí skrze zkoumání mozku.

Edelman vyzdvihuje biologickou teorii vědomí, kterou výslovně považuje za nedílnou součást Darwinovy teorie přirozeného výběru a proto věří, že vývoj lidského vědomí a inteligence může být uspokojivě vysvětlen právě Darwinovou teorií.

Edelman odmítá jak karteziánský dualismus, tak i novější a obecněji přijaté hypotézy, které se běžně nazývají „výpočtová teorie mysli“ (CTM = Computational Theory of Mind). Ta popisuje mozkové funkce podobně jako operace digitálního počítače. Edelman tvrdí, že mysl a vědomí jsou zcela hmotné a čistě biologické jevy, které se vyskytují jako velmi složité buněčné procesy v mozku. Tyto vědomé vlastnosti popisuje, bez jakéhokoli dalšího vysvětlení, jako výsledek „fenomenálních transformací“ a považuje je za pouze malou příčinnou souvislost.¹⁵

3.3 Humphreyho magické představení, aneb jsou kvália pouhou iluzí?

Další důležitý vědec a filosof, který se zabývá kválií, je britský neuropsycholog Nicholas Humphrey. Kvália popisuje jako rysy vjemů. Ve své knize, která nese název *Prach duše, aneb, Kouzlo našeho vědomí*, se také zabývá tzv. problémem kválií. „Těžko říci, v čem přesně je problém. Zahrnuje snad v sobě logický statut kválií subjektivní vlastnosti, které způsobují, že jsou tato kvália principiálně nekomunikovatelná? Nebo je to prostě tak, že nám v praxi scházejí nezbytné komunikační schopnosti? Nebo je dokonce naše mysl utvořena tak, že kolem naší

¹⁴ EDELMAN, Gerald M. *Širší než obloha: fenomenální dar vědomí*. s. 74

¹⁵ Academic Studies of Human Consciousness [online]. *CONSCIOUSNESS CONCEPTS OF GERALD EDELMAN*. [cit 2019-1-28]. Dostupné z: http://consciousness2007.tripod.com/gerald_edelman.htm, překlad z angličtiny.

smyslové zkušenosti staví požární zástěnu, která určuje adaptivní meze, v rámci nichž se mohou o nás samotných dozvídat druzí?“¹⁶

Tímto úryvkem Humphrey naznačuje, že vědomé vjemy jsou soukromé a tím pádem nic, co subjekt udělá nebo sdělí, nám tyto vjemy nemůže nikdy zcela odhalit.

Dle jeho názoru, není vědomí nic jiného než magické představení (iluze), které si tvoříme ve své hlavě. Fenomenální zkušenosti poté promítáme do věcí okolo nás. My vytváříme svět kolem nás. O tom zcela jasně hovoří níže uvedený citát z knihy *Prach duše*.

„Ta červená kválie, do nichž je ohňový disk oděn: kdo je utvořil, že jsou taková? Už kdysi na hřišti jste se jako děti tázali, jak asi vidí svět barev někdo jiný. A jestliže jste si už tehdy byli schopni klást otázku, zda by to sluneční světlo, které vy zakoušíte jako červené, nemohl váš kamarád zakoušet jako modré, je to doma. Očividně jste ve skutečnosti nevěřili, a nevěříte, že fenomenální kvality spočívají ve věcech tam venku ve světě: v určité rovině velmi dobře chápete, jakou tvůrčí roli v tom hrajete.“¹⁷

Na každého z nás může tato úvaha působit lehce rozporuplně. Jelikož není jednoduché přijmout fakt, že příroda a vše kolem nás, je pouze naším výtvorem. „I vesmír, který milujete – a v němž jste možná spatřovali smysl svého života –, je takovým zásadním způsobem vašim jedinečným výtvorem.“¹⁸

Myslím, že každý člověk přisuzuje věcem vlastnosti, které věc sama o sobě nemusí mít. Ne však všem věcem kolem nás, ale pouze těm, které jsou v našem zájmu. Kolem spousty věcí chodíme, avšak žádné extra vlastnosti jim nepřisuzujeme (skříň na oblečení). Jako příklad naší tvůrčí role mohu uvést zamilovanou osobu X. Pro tuto osobu může být jiná osoba Y „dokonalá“, díky jejím úžasným rysům (uhraňivý pohled, ladná chůze, zářivý úsměv). Někomu jinému se ale tentýž člověk Y nemusí vůbec líbit nebo mu dokonce může přijít ohavný. Jak je to možné? Myslím, že v tomto případě by se dalo mluvit o tvůrčí roli osoby X, která je zamilovaná a přikrášluje si Y. To znamená, že zamilovaná osoba X přenáší tyto „dokonalé“ vlastnosti na osobu Y a ta je přitom sama od sebe vůbec nemusí mít.

¹⁶ HUMPHREY, Nicholas. *Prach duše, aneb, Kouzlo našeho vědomí*. Praha: Dybbuk, 2012. ISBN 978-80-7438-072-3. s.2 8

¹⁷ HUMPHREY, Nicholas. *Prach duše, aneb, Kouzlo našeho vědomí*. s. 154

¹⁸ HUMPHREY, Nicholas. *Prach duše, aneb, Kouzlo našeho vědomí*. s. 155

Podobnými myšlenkami se zabýval filosof Alfred North Whitehead, který si nemyslel, že je možné, abychom my přisuzovali vlastnosti věcem kolem nás. Ne ani tak z důvodů vědeckých, jako spíš z důvodů etických. Protože pokud by tomu tak bylo, že my sami přisuzujeme vlastnosti věcem kolem nás, tak bychom museli připustit, že věci kolem nás nemají svou vlastní hodnotu. Zde je jeden z jeho sarkastických citátů, který poukazuje na to, kam by to jinak vedlo: „Příroda tedy získává body, které ve skutečnosti patří nám samotným: Růže za svou vůni: slavík za svou píseň: a slunce za svou záři. Básníci se naprosto mýlí. Měli by opěvovat sami sebe a měli by své básně proměnit v sebeoslavné ódy na dokonalost lidské mysli. Příroda je nudná záležitost, bez zvuků, bez vůní, bez barev; pouhé fyzikální hemžení, bez cíle, bez významu.“¹⁹

Na téma vědomí a kválie napsal Humphrey esej nazvanou *Getting the measure of consciousness*, ve které popisuje svůj postoj ke kváliím. V textu níže jsou shrnuty poznatky z této eseje.

Dle Humphreyho je důležité umět pokládat správné otázky. Podle něj není hlavní klást si otázku, jak můžou kválie existovat jako objektivní entity. Podle něj je správnou otázkou: „Proč by měl vědomý subjekt (my lidé) věřit, že kválie existují?“ Tento postoj se Humphrey snaží obhájit na příkladu s tzv. „nemožným“ trojúhelníkem. Na následujícím obrázku (*Obrázek. 1 - Příklad s tzv. „nemožným“ trojúhelníkem*) je v levé části zobrazena dřevěná verze takzvaného „nemožného“ trojúhelníku. Tento zajímavý objekt na první pohled vypadá jako obyčejný trojúhelník. Při bližším zkoumání ale vidíme, že jeho konstrukce popírá fyzikální zákony, ale přesto stále vidíme trojúhelník. Špatnou otázkou, kterou si v tomto případě můžeme položit, je „Jak lze vysvětlit existenci tohoto trojúhelníku, na základě toho, jak ho vnímáme?“. Stačí změnit náš úhel pohledu a domnělý trojúhelník již vidíme jinak, vlastně se o trojúhelník nejedná, byli jsme oklamáni, protože se jednalo o iluzi. A to nás donutí položit si správnou otázku: „Jak dokážeme vysvětlit fakt, že jsme byli oklamáni naší myslí a viděli tento objekt jako normální trojúhelník?“²⁰

¹⁹ HUMPHREY, Nicholas. *Prach duše, aneb, Kouzlo našeho vědomí*. s. 155

²⁰ ResearchGate [online]. *Getting the Measure of Consciousness* [cit 2019-2-12]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/237441835_Getting_the_Measure_of_Consciousness, překlad z angličtiny.

Fig. 1.

Fig. 2.

Obrázek 1. Příklad s tzv. „nemožným“ trojúhelníkem [zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Penrose%C5%AFv_troj%C3%BAheln%C3%ADk#/media/File:Penrose_triangle.png]

Osobně v tomto vidím analogii s pokládáním si nevhodných/vhodných otázek ohledně kválií. My za to vlastně ani nemůžeme, nikdo nikdy neviděl kválie z jiného úhlu pohledu, než z toho svého. A tím je dáno, že si trváme na pokládání těch nevhodných otázek. Proč bychom se měli dále zabývat existencí kválií, stejně tak, jako proč bychom se měli zabývat existencí „nemožného trojúhelníku“? Místo toho bychom se měli pokusit vysvětlit, proč a jak jsme takto nastaveni (že se necháváme oklamat iluzemi)? Jediná možnost, jak zjistit že se jedná skutečně o iluze je, uchopit tyto iluze vážně a důsledně a díky dalším otázkám se dostat až na vědeckou úroveň. Humphrey věří, že analogický příklad s „nemožným“ trojúhelníkem nám s tím dokáže pomoci.

Lidé vnímají, myslí, věří apod – tyto duševní stavy se nazývají „vědomé stavy“ a objekt těchto stavů se nazývá „vědomý předmět“. Takže když sledujeme „nemožný“ trojúhelník ze specifického úhlu pohledu, vnímáme objekt jako trojúhelník a tak se jedná o „vědomý předmět“. Přestože ta dřevěná věc, na kterou se díváme, není vlastně žádný trojúhelník, můžeme ji nazývat „objektem reálného světa.“²¹

Dle Humphreyho je fenomenální vědomí takovou iluzí, která je výsledkem evolučního vývoje lidí. V určitém stádiu evoluce přirozený výběr modifikoval některé struktury mozku, tím došlo k významné kvalitativní změně ve způsobu reprezentace „přejemů“ (= odezva na vnější podnět), a vjemy získaly ony specifické vlastnosti – kválie. Lidé se tedy evolučně liší od jiných druhů i z toho důvodu, že jim tato možnost

²¹ ResearchGate [online]. *Getting the Measure of Consciousness* [cit 2019-2-12]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/237441835_Getting_the_Measure_of_Consciousness, překlad z angličtiny.

propůjčuje další nadstandardní zájem o svět v jiné rovině, jako např. emočně motivovaná touha poznat svět kolem nich, pochopit vůbec fungování mozku a uvědomit si iluzorní existenci kválií. Vědomí lidem umožňuje, aby našli důvod žít, aby dělali věci, které by jinak nedělali; aby se zajímali o věci, o které by se jinak nezajímali; aby si nastavovali cíle, které by si jinak nenastavovali. Zjednodušeně dle Humphreyho díky vědomí a hlavně kváliím stojí za to žít život.

Svým způsobem jsme na fenomenálním vědomí závislí, protože náš život obohacuje, ale možná nám právě tento fakt brání v tom, abychom se na věci snažili dívat z jiného úhlu pohledu, abychom se nad věcmi více zamysleli a snažili se je uchopit vědeckým postojem.

3.4 Jednoduchý problém mysli a těla podle Searla – vědomí jako biologický fenomén

Filosof John Searle se ve svém díle s názvem *Mysl, mozek a věda*, snaží vyřešit problém vztahu mysli a těla. Tento problém se jeví jako velice obtížný a řada vědců se snaží přijít na to, jak ho rozluštit. John Searle vytyčuje čtyři vlastnosti mentálních fenoménů, které nám na první pohled nezapadají do našeho fyzického neboli vědeckého světa a dává jim na svědomí komplikovanost problému mysli a těla. Jsou to: vědomí, intencionalita, subjektivita a mentální kauzace.

Za prvé si musíme uvědomit toto: „Mentální fenomény, myslím tím veškeré mentální fenomény – ať už vědomé nebo nevědomé, optické nebo akustické, bolest, lechtání, svědění, myšlenky, tedy veškerý náš psychický život jsou výsledkem procesů, jež se odehrávají v mozku.“²² Tento výrok chce Searle přiblížit na příkladu bolesti. Bolest sama vždy vzniká pouze událostí v našem centrálním nervovém systému – tak to známe i z fantomových bolestí nebo bolestí uměle vyvolaných podrážděním příslušných mozkových center. To platí nejen o bolesti, ale o všech mentálních fenoménech. Zhruba řečeno: všechno, co v našem psychickém světě hraje nějakou roli, všechny naše myšlenky a city jsou způsobovány procesy v mozku, přičemž mozkem tu rozumím celý centrální nervový systém.

²² SEARLE, John R. *Mysl, mozek a věda*. Přeložil Marek NEKULA. Praha: Mladá fronta, 1994. Váhy (Mladá fronta). ISBN 80-204-0509-7. s.18

„Pokud jde o způsobování mentálních stavů, dochází k rozhodujícímu kroku v hlavě, podnět zvenčí nebo na povrchu těla není rozhodující. Mám pro to jednoduchý argument. Kdyby se zmíněné procesy vyskytovaly mimo centrální nervovou soustavu a v mozku se přitom nic nedělo, pak by to nemohly být mentální události. Kdyby se však v mozku odehrávaly příslušné věci, mentální události by se v něm vyskytovaly, i kdyby jim chyběl vnější podnět. (Na tomto principu ostatně funguje chirurgická narkóza: Vnějšímu podnětu se brání, aby působil na centrální nervovou soustavu.)“²³

Jak je tedy možné, že mysl je vlastností mozku a mozek vlastně způsobuje mysl? Zkusíme se zaměřit na již zmíněné vlastnosti, které nám tak „brání“ v pochopení vztahu mysli a těla. Za prvé vědomí, které se nám zdá jako veliká záhada. Searle říká, že tato neskutečná záhada se nám zajisté rozplyne, když se zkusíme zamyslet nad tím, jak vlastně funguje. Pomoci nám může jedna analogie s dávným případem, kdy se biologové a filosofové za každou cenu snažili vyloučit, že existence života je pouze biologická věc. Potřebovali stále ještě nějaký další element pro oživení mrtvé hmoty. V současné době už ale víme, jak pomocí biologie vysvětlit charakteristické vlastnosti živých organismů a záhada je pryč. Stejně tak je to i s vědomím. „To, že se kus hmoty v podobě šedobílé kašovitě substance mozku vyznačuje vědomím, by se nám principiálně nemělo zdát záhadnější než to, že jiný kus hmoty v podobě shluku proteinových molekul držících na vápníkové kostře se vyznačuje životem. Zkrátka, celá záhada mizí, rozumí-li člověk příslušným procesům.“²⁴

Další problém se týká intencionality (ta dle Searla v podstatě znamená zaměřenost vědomí, respektive intencionální obsah je vždy „o něčem“). A zde si na pomoc Searle bere pocit žízně. Žízeň je opět výsledkem řady dějů v centrální nervové soustavě. „Mít žízeň mimo jiné znamená chtít se napít. Následkem toho je žízeň intencionálním stavem: má obsah, který stanoví, za jakých podmínek bude uspokojena, a má i všechny ostatní vlastnosti běžné pro intencionální stavy.“²⁵

Následuje problém subjektivity a jejího začlenění do našeho reálného objektivního světa. Existence subjektivity je podle Searla stejně objektivní vědecký fakt jako cokoliv ostatního. „Je prostě fakt, že biologická evoluce vytvořila jisté typy

²³ SEARLE, John R. *Mysl, mozek a věda*. s.20

²⁴ SEARLE, John R. *Mysl, mozek a věda*. s.25

²⁵ SEARLE, John R. *Mysl, mozek a věda*. s.25

biologických systémů, totiž lidské a určité zvířecí mozky, které mají subjektivní vlastnosti. Můj nynější stav vědomí je vlastností mého mozku a aspekty tohoto stavu, jimiž se z něho stává stav vědomí, jsou mi přístupné způsobem, jakým nejsou přístupné vám. A váš nynější stav vědomí je vlastností vašeho mozku a aspekty tohoto stavu, kterými se z něho stává stav vědomí, jsou vám přístupné způsobem, jakým nejsou přístupny mně. Pročež je existence subjektivity objektivním biologickým faktem. Děláme tedy chybu, pokoušíme-li se „vědu“ definovat výhradně prostřednictvím pojmenování vlastností charakteristických pro stávající vědecké teorie. Jakmile však prohlédneme, že tento provincialismus je předsudek, stává se předmětem našeho systematického zkoumání libovolný i okruh faktů. Existuje-li tedy například Bůh, pak je to faktum jako cokoliv jiného. A třebaže nevím, zda existuje Bůh, ani v nejmenším nepochybuji o tom, že existují subjektivní mentální stavy, protože se – podobně jako vy – v jednom takovém stavu právě nalézám. Jestliže tedy faktum subjektivity odporuje určité definici „vědy“, pak je třeba zavrhnout onu definici, nikoli toto faktum.“²⁶

Jako poslední nám zbývá vyřešit problém mentální kauzace, neboli zjednodušeně jak může naše myšlenka vyvolat jednání? Za touto otázkou stojí odpověď, že za vše můžou dvě kauzálně reálné roviny – rovina mentálních makroprocesů (můj vědomý pokus něco uskutečnit, např. zvednout ruku) a rovina neurálních mikroprocesů (excitace neuronů vyvolává řetězovou reakci, která nakonec přivodí stažení svalů) = kauzální vlastnosti roviny vyšší jsou způsobovány částicemi roviny nižší, v níž se také realizují. Z výše zmíněných výroků můžeme tedy shrnout, že Searle zastává jak fyzikalismus, tak mentalismus a že podle něj, se mysl a tělo vzájemně ovlivňují, ale nejsou to dvě odlišné věci. „Mentální fenomény jsou prostě vlastností mozku.“²⁷

Intencionalita, mentální kauzace, vědomí i subjektivita patří historicky k našemu životu, stejně tak, jako rozmnožování, trávení, vylučování anebo růst.

Tyto Searlovy názory se nesetkaly s velkým úspěchem například u Daniela Dennetta. V minulosti spolu tyto dva filosofové vedli vášnivou debatu na téma vědomí a o kváliích. Searle v této diskuzi namítal Dennettovi, že v jeho díle *Consciousness explained* (neboli *Vysvětlení vědomí*) vůbec vědomí nevysvětluje, ale spíše říká, že vůbec neexistuje. Podle Searla je toto popírání existence vědomí čisté ignorantství.

²⁶ SEARLE, John R. *Mysl, mozek a věda*. s.27

²⁷ SEARLE, John R. *Mysl, mozek a věda*. s.28

Dennett zase na oplátku vytýkal Searlovi, že na jakýkoliv argument, který by mohl vysvětlit původ vědomí a intencionality jinak, než jak si ho vysvětluje on sám (biologický naturalismus), buď nereaguje, nebo si tvrdohlavě stojí za svým bez jakékoliv pořádné argumentace. Co Dennetta a Searla spojuje je snad jen to, že ani jeden z nich není dualista.²⁸

Searle se primárně zabývá filosofií jazyka a používá pojem „world to word“. Význam jazyka je dán tím, jak se vztahuje ke skutečnosti. To, že máme slova pro kválie by byl v pojetí „world to word“ důkaz existence kválií. Např. máme slovo pro stres, který přímo odkazuje k určitému mentálnímu stavu, ale zároveň je pozorovatelný v reálném světě a z toho důvodu pro něj existuje výraz.²⁹

Je to dáno především tím, že intencionalita v Searlově pojetí znamená zaměřenost vědomí a tudíž v hlubším rozměru je tedy schopnost našich mentálních stavů, ve smyslu podobat se reálným věcem. Intencionalita je tedy schopnost reprezentovat věci okolo sebe. Z tohoto důvodu je každý mentální stav (tedy i kválie) reprezentací něčeho, co dokážeme pojmenovat. To, co nedokážeme pojmenovat, o tom nemáme intenci, a tudíž to není součástí našich mentálních stavů. Slova jsou intersubjektivní (= schopnost vzájemného sdílení něčeho mezi subjekty), ale prožitky kválií jsou subjektivní. Z tohoto důvodu nedokážeme předat druhému kválium, ale jen jeho reprezentaci a to pomocí slov.

3.5 Ramachandranův problém interpretace subjektivity

„Jak to, že půldruhého kilogramu těžký rosol, který se vejde do dlaně, si dovede představovat anděly, přemítat o významu nekonečna, a dokonce se ptát po svém vlastním místě ve vesmíru?“³⁰

Takto se téměř v úvodu své knihy *Mozek a jeho tajemství aneb Pátrání neurologů po tom, co nás činí lidmi* zamýšlí Vilayanur Subramanian „Rama“ Ramachandran, indický neurovědec, nad mocí našeho mozku. Přesto, že z této

²⁸ The Platopus | ruminations on mind and language [online]. *Sensation and Qualia: thoughts on Dennett vs Searle* [cit 2019-2-26]. Dostupné z: <https://leplatopus.wordpress.com/2014/04/13/sensation-and-qualia-thoughts-on-dennett-vs-searle/comment-page-1/>, překlad z angličtiny.

²⁹ *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language* (1969), Cambridge University Press, ISBN 978-0521096263, překlad z angličtiny.

³⁰ RAMACHANDRAN, V. S. *Mozek a jeho tajemství, aneb, Pátrání neurovědů po tom, co nás činí lidmi*. Praha: Dybbuk, 2013. ISBN 978-80-7438-080-8. s. 28

publikace ve své práci nemohu použít více než jen její zlomek, tak musím konstatovat, že mě tato kniha z doporučené literatury zaujala asi nejvíce. Bez okolků bych ji doporučila všem, kteří se jen trochu zajímají o to, jak to u nás v té hlavě funguje a co se tam děje za „šílenosti“.

Ramachandran nechce náš mozek měřit s mozky ostatních živočichů, má jasno v tom, že náš mozek je zcela jedinečný a má vlastnosti, které žádný jiný mozek nemá. Takto „okouzlen“ mozkiem se ho Ramachandran snaží zkoumat jedinečným stylem a to tak, že se zabývá lidmi s různými mozkovými poškozeními. „Vyzpovídám je, pozoruji jejich chování, provedu pár jednoduchých testů, „nakouknu“ do jejich mozku (pokud je to možné), a potom předložím hypotézu, jež propojuje psychologii a neurologii – jinými slovy takovou, která nezvyklé chování uvádí do souvislostí s tím, co se pokazilo ve spleť kabelek uvnitř mozku.“³¹

Ramachandran ve své knize *Mozek a jeho tajemství*, popisuje své zážitky při zkoumání těchto lidí. Díky tomuto pozorování začal zjišťovat různé anomálie u lidí s rozdílným „postižením“ mozku. Velice zajímavý je např. pojem synestézie. Synestetici slyší tvary, ochutnávají barvy, dotýkají se emocí nebo vidí zvuky. Klasický příklad takového člověka může být třeba to, že pokaždé když vidí číslo 7, tak to číslo vidí jako fialové. Číslo 5 zase vidí třeba zeleně a nijak jinak. Tato abnormálnost se projevuje častěji u umělců, a proto se nabízí otázka, zda tato synestézie nesouvisí s rozvinutou kreativitou či s rozvinutým smyslovým vnímáním.

Smyslové vnímání – vědomé prožívání nějakého zážitku spojuje Ramachandran s pojmem „Já“. Naznačuje, že problém našeho „Já“ a problém kválií není to samé, přesto tyto dva problémy se nemohou řešit každý zvlášť, ale jsou jako mince. Na jedné straně kvália, na druhé straně „Já“.

Kvália jsou totiž podle Ramachandrana pouze a výlučně lidská záležitost a v našich lidských mozcích jsou určitá místa, která jsou za kvália zodpovědná. Bez „jáství“ jako takového by neexistovala kvália.

Přestože je Ramachandran zastánce kválií, tak si je vědom toho, že kvália souží jak filozofy, tak vědce, protože sice jsou zjevně reálná a zakotvená podle všeho

³¹ RAMACHANDRAN, V. S. *Mozek a jeho tajemství, aneb, Pátrání neurovědce po tom, co nás činí lidmi*. s. 29

v samém srdci duševního prožitku, ale fyzikální a kybernetické teorie o funkci mozku k otázce jejich vzniku nebo důvodech jejich existence mlčí jako pění. Možná že věda nakonec narazí na nějakou nečekanou metodu nebo pracovní rámec, na jejichž základě by mohla kválie empiricky a racionálně prozkoumat, ale takové pokroky mohou být našemu dnešnímu chápání stejně vzdálené, jako středověkému člověku molekulární genetika. Ledaže by tu někde nepozorovaně obcházel nějaký potenciální neurologický Einstein.³²

Ramachandran nabízí možné řešení, jak by se teoreticky dala prokázat existence kválií a to přes neuronové propojení mozku. V našem mozku jsou různá centra zodpovědná za naše chování, za naše reakce, za naše vnímání. Kválie nejsou to samé co vědomí, ale mají podle Ramachandrana také nějaké své centrum a jsou s vědomím svázána. Ramachandran říká, že hlavní problém kválií (a to, co z nich může v jistém smyslu dělat něco nadpřirozeného) je jejich komunikovatelnost. Nejsme schopni vidět druhým do hlavy a jejich kválie sledovat. Je to prý ale způsobeno pouze problémem jazyka. Pokud bychom se snažili kválie nepředávat jazykem (slovním popisem), ale místo toho neuronovými sítěmi, byli bychom schopni si kválie předávat mezi sebou a sdílet je. Znamená to tedy, že pokud si budu chtít předat s mým kamarádem tu úžasnou trpkou chuť červeného vína, neboli kválie vycházející z tohoto zážitku, bude mi stačit neuronové propojení mezi našimi mozky (bridge of neurons). Pokud by se ukázalo, že by toto bylo možné, vědecky by se tak jednoznačně prokázala existence kválií.³³

3.6 Shrnutí

Na základě výše uvedených textů v této kapitole shrnuji základní přístupy a postoje daných filosofů.

3.6.1 D. Dennet

- 1) Kválie kritizuje; *vše je jen fyzikální realita a působení zkoumatelné přírodními vědami*, kválie jako mimořádné, subjektivní a čistě „své“ zážitky odmítá.

³² RAMACHANDRAN, V. S. *Mozek a jeho tajemství, aneb, Pátrání neurovědů po tom, co nás činí lidmi*. s. 289

³³ RAMACHANDRAN, V.S. and HIRSTEIN, W. (1997), „Three laws of qualia; What neurology tells us about the biological functions of consciousness“, *Journal of Consciousness Studies*, 4:5–6, 429–57, překlad z angličtiny.

- 2) Zastává vědecký postoj, podle něj se musí *mozek zkoumat vědecky* a tím dojdeme k vysvětlení vědomí.
- 3) Duše podle něj není nějaký „duch ve stroji“ a pokud upustíme od této myšlenky, záhada psychofyzického problému, včetně kválií, nás přestane trápit, jelikož už žádná nebude.
- 4) Je potřeba vědecký obraz člověka stále obohacovat o nové poznatky a jednoho dne, bude možné vědomí vysvětlit.
- 5) Dennett odmítá psychofyzické problémy a fascinující vlastnosti – niternost, soukromost, nepopsatelnost a bezprostřední uchopitelnost ve vědomí – odmítá jejich existenci a věří, že se vše dá vědecky vysvětlit. Potřebujeme pokračovat ve vědeckém zkoumání mozku. Bohužel, vědecky toto ještě nebylo potvrzeno a tak si uvědomuje, že se může zdát, že kválie existují.

D. Dennett vidí kválie jako součást psychofyzického problému, od kterého se musíme oprostit – v našem mozku není „black-box = duch ve stroji“ - kam nemůže za žádnou cenu proniknout třetí osoba a tím pádem i možnost existence kválií padá. Nenahlíží na „kválie“ jako na něco subjektivního, osobního...jako na něco, co má každý z nás „své“. Pro Dennetta existuje pouze mozek a pojem vědomí je pouze nedostatečné pochopení fungování mozku. Veškeré procesy v těle odůvodňuje vědeckými postoji a proto nesouhlasí s teorií kválií.

3.6.2 G. M. Edelman

- 1) *Kválie přijímá*; kválie (jako specifické prožívání) jsou *ovlivňovány* naší osobou a *tím, v jakém prostředí žijeme, jaké máme zkušenosti*.
- 2) Mozek vnímá jako vysoce propojený komplexní systém, ve kterém mohou integrace a kombinatorické interakce vyústit v nespočetné množství neurálních stavů (vnímání, představy, vzpomínky, pocity, emoce, nálady, myšlenky, domněnky apod).
- 3) Podle něj lze vědomí zkoumat, ale na rozdíl od fyziky (= vědecké zkoumání), která na objekty svého zájmu pohlíží objektivně, musíme zaujmout subjektivní úhel pohledu. Proto při zkoumání vědomí (i prostřednictvím myšlenkových experimentů) musíme vycházet z premisy, že mentální procesy studované osoby jsou podobné mým vlastním.

- 4) Považuje vědomé vlastnosti neurálních stavů za jiné, než fyzické vlastnosti mozku. Tyto vědomé vlastnosti popisuje, bez jakéhokoli dalšího vysvětlení, jako výsledek „fenomenálních transformací“. Vědomí, jako soubor fenomenálních zážitků je věcí soukromou – je svázáno s individuálním tělem a mozkiem a s historií jedince v daném prostředí. Tato myšlenka naprosto odporuje postoji D. Dennetta (ten odmítá „ducha ve stroji“, kam nemůže za žádnou cenu proniknout třetí osoba).
- 5) Edelman věří, že mozky, díky interakci s okolím, mohou dále rozvíjet mysl. Odmítá představu mozku jako digitálního počítače. *Mysl a vědomí jsou podle něj zcela hmotné a čistě biologické jevy*, které se vyskytují jako velmi složité buněčné procesy v mozku.

Na rozdíl od názorů filosofa Daniela Dennetta, Edelman přijímá existenci kválií a začleňuje je do své mozkové teorie mysli. Kvália se podle něj vztahují ke specifickému prožívání nějaké vlastnosti, např. zelenosti, horkosti či bolestivosti.

3.6.3 N. Humphrey

- 1) *Kvália* neodmítá ani nepřijímá, říká, že to *jsou mozem vyprodukované „iluze“*, které byly vyvinuté postupně evolucí a mozek je produkuje na základě neuronů. Pro vědecké zkoumání vychází z předpokladu, že existují, ale dojde názoru, že jsou v objektivním úhlu pohledu jen iluzemi.
- 2) Humphrey vidí podobně jako Ramachandran *velký problém v komunikovatelnosti kválií*, o kváliích mluví jako o iluzích, které nám jsou dány zjednodušeně proto, abychom v tomto světě chtěli žít a zajímali se o věci a celkově svět kolem nás.
- 3) Říká, že vědomé vjemy jsou soukromé a tím pádem nic, co subjekt udělá nebo sdělí, nám tyto vjemy nemůže nikdy zcela odhalit.
- 4) Podle Humphreyho není hlavní klást si otázku, jak můžou kvália existovat jako objektivní entity. Podle něj je správnou otázkou: „Proč by měl vědomý subjekt (my lidé) věřit, že kvália existují?“

Humphreyho názor je takový, že naše vědomí bere jako předem nastavenou iluzi, která má adaptivní hodnotu, tedy pomáhá přežít. Kvália samotná jsou podle něj

určitými intencionálními objekty, které si sami vytváříme v naší mysli, a jejichž zdroj v reálném světě nalezneme v určitých aktivitách mozku.

3.6.4 J. Searle

- 1) *Kvália přijímá*; bere je jako *evoluční prvek* a tím pádem jsou formovány mnohem dlouhodoběji.
- 2) Vědomí, intencionalita, subjektivita a mentální kauzace – mentální fenomény, které mají na svědomí komplikovanost problému mysli a těla. Přesto jsou mentální fenomény výsledkem procesů, jež se odehrávají v mozku = celý centrální nervový systém.
- 3) Subjektivita – Searle to bere jako prostý fakt, že biologická evoluce vytvořila jisté typy biologických systémů (lidské a určité zvířecí mozky) které mají subjektivní vlastnosti. Nemáme se pokoušet „vědu“ definovat výhradně prostřednictvím stávajících vědeckých teorií – jakmile se od toho odpoutáme, stává se předmětem našeho systematického zkoumání libovolný okruh faktů.
- 4) Děláme tedy chybu, pokoušíme-li se „vědu“ definovat výhradně prostřednictvím pojmenování vlastností charakteristických pro stávající vědecké teorie. Searle doporučuje se od těchto definic odpoutat, jelikož pak se stává předmětem našeho systematického zkoumání libovolný i okruh faktů.

John Searle všechny mentální fenomény, do kterých kvália zajisté spadají, přijímá a bere je jako fakt, který má na svědomí biologická evoluce. Není to čistý naturalista, což je zřejmé díky tomu, že uznává subjektivní existenci vědomí, jež je sice závislá na mozku, ale není plně totožná s dnešním vědeckým pojetím mozku. V rámci svého bádání v oblasti filosofie jazyka vytvořil myšlenkový experiment Čínský pokoj, kterým se tato práce také zabývá.

3.6.5 V. S. Ramachandran

- 1) *Kvália přijímá* a jako neurovědec se jimi zabývá výhradně vzhledem k lidskému mozku, nikoli k ostatním živočišným druhům. Zmiňuje se o kváliích jako o nevýslovně ryzích vlastnostech prožitků, kvália jsou jenom vaše, ostatní

do nich nedokážou nahlédnout a v tom je podle Ramachandrana největší *problém kválií – v komunikovatelnosti*.

- 2) Tvrdí, že v mozku je oblast zodpovědná za kválie, stejně jako za naše chování, či reakce. Přestože jsou podle něj kválie zjevně reálná, nejdou zcela rozklíčovat bez pochopení pojmu „JÁ“ – a od úplného pochopení „JÁ“ jsme jako lidstvo bohužel stále velmi daleko.

Sám připouští, že kválie jsou reálná záležitost, nemožnost jejich sdílení a porovnávání nám však výrazně ztěžuje snahu o jejich úplné pochopení.

4 Myšlenkové experimenty

Druhým stěžejním tématem mé bakalářské práce jsou myšlenkové experimenty, které problematizují ontologický status kválií. Pojem „myšlenkový experiment“ se dá vysvětlit lépe než kvália. Zkuste si představit situaci. Sedíte ve svém pokoji a zavřete oči. Najednou se ze stropu spustí schody a vy můžete vystoupat až nahoru, kde se rozprostírá krásná zelená louka plná květin a stromů. Ve vašem těle zavládne klid a pohoda. Najednou vás ale začnou mrazit záda a vy víte, že za vámi stojí nějaká osoba, kterou nechcete potkat. Kdo stojí za vašimi zády? Myslíte si, že vaše odpověď bude pokaždé stejná, nebo se bude měnit na základě různých životních etap? Záleží při odpovědi na vašem dnešním rozpoložení?

Tento příklad byl jednoduchý myšlenkový experiment, který nás přiměl se zamyslet nad nezvyklou situací. Stejně tak pracují i filosofové. Svě filosofické bádání zakládají na modelových příkladech v podobě imaginárních situací v aktuálním či v možném světě. Myšlenkové experimenty slouží jako nástroj pro podporu filosofických teorií. Co to tedy myšlenkový experiment vlastně je a k čemu se používá?

Do obrazu nás nejlépe dostanou následující citace: „Nejprve se pokuste odpovědět na otázku, co je to vtip. Je to těžké, že? Vtip bude vtipem, i když se nikdo nezasměje. Bude vtipem, i když autorovi původně nešlo o humornou anekdotu, ale třeba o vážně míněné poučení. Některé vtipy se skládají z jediné věty, otázky, některé jsou dokonce jen prostým slovem, novotvarem, zkratkou, chemickou formulí, gestem. Některé vtipy jsou nepřeložitelné do jiného jazyka, jiné vyžadují odborné znalosti. Některé vtipy fungují jen v určité společenské situaci, jindy bychom tentýž projev považovali třeba za vážně míněný přípitek. Dokážeme určit obvyklé rysy vtipů: jsou určené k pobavení publika, obsahují líčení nějaké události s přiměřeným množstvím podrobností, dojde při nich k nečekanému zlomu apod.

To jsou však stále jen typické vlastnosti, ke kterým existují výjimky a od kterých je ještě daleká cesta ke klasické definici. S myšlenkovými experimenty se to má v tomto ohledu stejně jako s vtipy. Známe jejich obvyklé vlastnosti, ve většině případů je rozpoznáme a pochopíme i jejich pointu. Je však nadmíru obtížné myšlenkové experimenty definovat; mnoho badatelů se dokonce domnívá, že je to vyloučeno. Myšlenkové experimenty chápeme jako soubory pokynů určujících, co si představit,

chceme-li něco zjistit. Při výběru příkladů pro nás tedy byly zásadní dvě podmínky: zapojení představivosti a cíl, který tím sledujeme.“³⁴

Myšlenkové experimenty se používají k prozkoumání povahy věcí. Používají se z různých důvodů ve všech možných oblastech, jako například ekonomie, matematika, historie, filosofie a zejména fyzika. Primární otázka myšlenkových experimentů je jednoduchá: „Jak se můžeme dozvědět o realitě (pokud vůbec), jenom tím, že přemýšlíme? Přesněji, existují myšlenkové experimenty, které nám umožňují získat nové poznatky bez nových empirických údajů? Pokud ano, odkud pocházejí nové informace, pokud ne z kontaktu s přímou situací?“³⁵

Myšlenkové experimenty se mohou možná zdát jako zbytečná ztráta času, vymyšlením „neskutečných“ věcí a situací. Jak je ale možné, že spousta filosofů a historiků používají myšlenkové experimenty jako nástroj pro zvýšení našeho porozumění přírodě? „Za prvé, myšlenkové experimenty mohou odhalit neschopnost přírody přizpůsobit se dříve očekávaným očekáváním. Za druhé, mohou nám ukázat zvláštní způsoby, jak je třeba nadále přezkoumávat jak očekávání, tak teorii.“³⁶

Mnoho z etiky, filosofie mysli a filosofie jazyka je založeno na výsledcích myšlenkových experimentů, včetně čínského pokoje od Searla, Putnamova dvojčete Země a Jacksonovy vědkyně Mary. Filosofie, dokonce více než věda, by byla těžce ochuzená bez myšlenkových experimentů. „Sjednocená teorie experimentů s myšlenkami je při adekvátním užití multifunkční, produktivní a užitečná metoda pro prohlubování teoretického poznání. Je tedy žádoucí a měla by se z těchto důvodů zohlednit ve všech přírodních a humanitních vědách.“³⁷

„Myšlenkové experimenty se provádějí z různých důvodů v různých oblastech, ať už v morální, matematické nebo přírodní sféře (viz např. De Mey, 2006). Necháme stranou ty, které prostě baví. Některé myšlenkové experimenty plní specifickou funkci uvnitř teorie (viz Boorsboom et al., 2002). Jiné jsou prováděny, protože není možné

³⁴ PICHA, Marek a Dagmar PICHOVÁ. *100 myšlenkových experimentů ve filozofii*. Praha: Dybbuk, 2013. ISBN 978-80-7438-096-9.

³⁵ Stanford Encyclopedia of Philosophy Archive [online]. *Thought Experiments*. [cit 2018-11-3]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/thought-experiment/>, překlad z angličtiny.

³⁶ Stanford Encyclopedia of Philosophy Archive [online]. *Thought Experiments*. [cit 2018-11-3], překlad z angličtiny.

³⁷ Stanford Encyclopedia of Philosophy Archive [online]. *Thought Experiments*. [cit 2018-12-3], překlad z angličtiny.

spustit experimentální scénář v reálném světě (viz Sorensen, 1992, str. 200-202). Někdy myšlenkové experimenty pomáhají ilustrovat a objasňovat velmi abstraktní stavy záležitostí, a tím urychlit proces porozumění (viz Behmel, 2001), jiné slouží jako příklady v konceptuální analýze (viz Cohnitz, 2006). Většina pozornosti je věnována těm, které jsou učiněny k tomu, aby poskytly důkazy ve prospěch teorie nebo proti ní, což je srovnává s experimenty v reálném světě (viz Gendler, 2004).“³⁸

4.1 Typologie myšlenkových experimentů

Nejjednodušší rozdělení myšlenkových experimentů je klasifikovat je podle jejich použití. Samozřejmě existuje mnoho dalších způsobů klasifikace těchto experimentů: věda vs. filosofie, normativní (morální nebo epistemický) vs. věcný a tak dále. Hlavní rozdělení podle použití je na destruktivní a konstruktivní myšlenkové experimenty.

4.1.1 Destruktivní myšlenkové experimenty

Mezi destruktivními myšlenkovými experimenty lze identifikovat několik podtypů. Nejjednodušším z nich je vykreslit rozpor v teorii, a tím ji vyvrátit - např. Aristotelovo přesvědčení o tom, že těžší tělesa padají k zemi rychleji než lehčí, kdy Galileo správně díky myšlenkovému experimentu (a poté i díky klasickému reálnému experimentu) Aristotelovo přesvědčení vyvrátil.

Druhým podtypem jsou myšlenkové experimenty, jejichž cílem je ukázat, že tato teorie je v rozporu s jinými přesvědčeními, které držíme. Například známý Schrödingerův kočičí paradox pojednává o tom, že kočka je ukrytá v neprůhledné krabici s rozložitelnou kapslí jedu. Pokus je navržen tak, že po jedné hodině je 50% pravděpodobnost, že se kapsle rozloží a uvolní jed, který kočku zabije. Principy kvantové mechaniky říkají, že kapsle, která není pozorována, se nachází v superpozici stavu „rozložené kapsle“ a stavu „nerozložené kapsle“ (existuje v obou stavech zároveň). Tím se i celá soustava nachází v superpozici dvou stavů. Rozložená kapsle = mrtvá kočka a nerozložená kapsle = živá kočka. Avšak v okamžiku, kdy otevřeme krabici, uvidíme pouze jeden z těchto stavů, jelikož kočka rozhodně

³⁸ Stanford Encyclopedia of Philosophy Archive [online]. *Thought Experiments*. [cit 2018-11-3], překlad z angličtiny.

nemůže být „zároveň živá i mrtvá“. Proto je tento myšlenkový experiment příkladem pro druhý podtyp destruktivních experimentů, jelikož je zde rozpor s naším přesvědčením, že nic nemůže být zároveň živé i mrtvé.

Existuje třetí podtyp destruktivních myšlenkových experimentů a to když je ve skutečnosti podlomen ústřední předpoklad nebo předpoklad samotného myšlenkového experimentu. Například myšlenkový experiment filosofky Judith Thomson, který pracuje s předpokladem, že lidský plod je lidskou osobností již od početí a řeší morální přípustnost potratů. Thomsonová na tomto experimentu poukazuje na to, že právo na život neznamena také právo použít k jeho záchraně jakékoliv prostředky, především tělo či orgány jiných lidí. To by totiž znamenalo, že bychom mohli poručit komukoliv, aby se pro záchranu našeho života nebo života někoho jiného vzdal části svého těla, respektive by nám ho na nějakou dobu poskytl. Jsme tedy oprávněni nařizovat toto ženě, která nechce být těhotná?

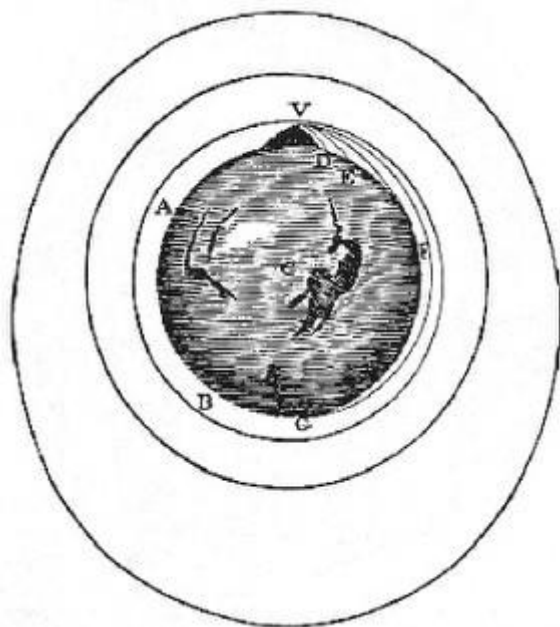
Čtvrtým podtypem destruktivních myšlenkových experimentů jsou tzv. „myšlenky nebo přesvědčení proti jiným myšlenkovým experimentům“. V tomto případě se jedná o typ myšlenkových experimentů, kde proti sobě mohou stát myšlenkový experiment a názor druhé strany („odpůrce“), který uvádí důvody, které tento myšlenkový experiment zpochybňují od základu. Tento čtvrtý podtyp aplikuji v některých případech v mé práci na vybraných myšlenkových experimentech.

4.1.2 Konstruktivní myšlenkové experimenty

Ve druhém typu myšlenkových experimentů, v konstruktivním, jde o pozitivní podporu teorií. Jeden ze způsobů je založit experiment na představě, která jasně a zřetelně bude podporovat náš předpokládaný závěr. Je to tedy metoda, která pracuje s heuristikami (metoda využívající zkusmé řešení problému, protože přesnější metoda či algoritmus není k dispozici, využívá přitom intuici, zkušenosti). Jinak řečeno, celou problematiku zjednodušíme díky myšlenkovému experimentu a to metaforickými odkazy na situace v aktuálním světě. Výsledek může být již dobře znám, ale myšlenkový experiment může vést k hlubšímu pochopení.

Ve svých *Principiích*, Newton představuje nádherný příklad, který ukazuje, jak se měsíc udržuje na oběžné dráze, stejným způsobem, jak objekt padá k zemi (viz Ducheyne, 2006, s. 435-437). Představte si dělo, které stojí na vrcholu hory a střílí

vodorovně před sebe. Dělová koule vystřelená z této pozice nakonec dopadne na zem. Když přidáme více střelného prachu, tak se samozřejmě prodlouží vzdálenost, kterou koule uletí, než ji gravitace Země stáhne dolů. A teď si představme, že dáme do děla tolik střelného prachu, že trajektorie koule bude odpovídat zakřivení Země – tato dělová koule by už na Zem nespadla, ale obletěla by celou zeměkouli. Byla by na oběžné dráze. To můžeme analogicky aplikovat na Měsíc a jeho oběžnou dráhu kolem Země. Na stejný závěr bychom mohli dospět pomocí výpočtu. Ale Newtonův myšlenkový experiment poskytuje toto nepolapitelné chápání. Je to nádherný příklad „aha efektu“, který je tak typický pro myšlenkové experimenty.

Obrázek 2. Newton – dělová koule. [zdroj: Stanford Encyclopedia of Philosophy Archive [online]. Thought Experiments.]

V textu výše jsme si představili jednu z možností, jak můžeme myšlenkové experimenty dělit. Než se začneme zabývat jednotlivými experimenty, toto téma shrnu svým pohledem na tuto tematiku. Myšlenkové experimenty nám pomáhají představit si nezvyklé situace a díky nim si vysvětlit třeba i jinak těžko vysvětlitelné věci. Jsou ale myšlenkové experimenty opravdu užitečné? Dá se brát vážně výsledek myšlenkového experimentu? Existuje možnost, že myšlenkové experimenty používají lidé, kteří si chtějí obhájit neskutečnou nebo nepravděpodobnou věc a nemají jak jinak, než že si ji trochu přibarví, nafouknou, přidají k ní ještě nějakou více neskutečnou věc a tu použijí jako základ. Na druhou stranu věřím, že pro představu, pro nápady a pro takový „brainstorming“ mohou být myšlenkové experimenty

přínosné. My se zabýváme kválií a kolem nich se točí také řada myšlenkových experimentů, které by je rády obhájily. Musíme však předpokládat, že u takto závažného tématu jako je vědomí, myšlení a kvália, budou použité myšlenkové experimenty správně sestaveny a budeme na nich moci stavět a opírat se o ně.

Nyní se podíváme na tři nejznámější myšlenkové experimenty, které se týkají kválií, respektive se snaží kvália obhájit. Jmenují se Černobílý pokoj (Frank Jackson), Zombie (Robert Kirk) a Čínský pokoj (John Searle). Na úvod každého experimentu je uveden jejich vztah ke kváliím a tabulka se základními premisami a myšlenkami, na kterých je experiment autorem stavěn. Dále následuje detailnější popis a můj pohled na daný experiment. Na premisy a myšlenky těchto experimentů je následně aplikována kritika koncepcí vybraných filosofů a vědců. Tato kritika je zohledněna v kapitole 5 *Kritika myšlenkových experimentů*.

4.2 Černobílý pokoj

Tento myšlenkový experiment chce dokázat existenci a důležitost kválií v porovnání s ochuzenou informací bez subjektivního zážitku = kvália existují, jsou (nejspíš) něco nefyzikálního.

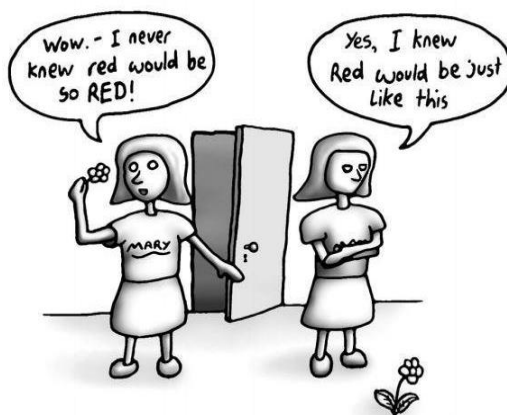
Tabulka 1. Černobílý pokoj³⁹

Černobílý pokoj (autor Frank Jackson)	
Premisy a východiska , na kterých je experiment stavěn	Mary s dokonalou fyzikální znalostí uvnitř pokoje – nemá smyslovou zkušenost. Mary s úplnou fyzikální znalostí vně pokoje — má smyslovou zkušenost.
Základní myšlenka: předpokládaný průběh experimentu (autorův předpoklad)	Úplná fyzikální znalost by nebyla dostatečná k získání smyslové zkušenosti.
Vyplývající tvrzení: obecnější princip	Existují nefyzikální fakty.

Mary je vědkyně, která je z neznámého důvodu donucena svět zkoumat v místnosti bez oken, která je celá černobílá. Má k dispozici černobílé monitory a díky

³⁹ PICHA, Marek a Dagmar PICHOVÁ. *100 myšlenkových experimentů ve filozofii*. s. 89

nim může zkoumat okolní svět. Mary ví všechno o barvách, které existují, avšak dokáže je vysvětlit jen fyzikálními zákony. Mary nikdy ve skutečnosti žádnou barvu neviděla. Po nějaké době Mary svůj pokoj opouští a venku spatří rozkvetlé vlčí máky. Zažívá něco zvláštního. Má pocit, že zjistila něco nového, že má novou zkušenost. Tato „nová zkušenost“, to jsou v tomto případě zmíněná kvália. Tento experiment se svým charakterem snaží obhájit kvália.

Obrázek 3. Černobílý pokoj [zdroj: <http://jolyon.co.uk>]

Nyní máme dvě možnosti výkladu tohoto myšlenkového experimentu. Za prvé je tu možnost, že premisa, že Mary o červené barvě věděla vše, není pravdivá. Tím pádem, pokud by zde byl fyzikální způsob, jak popsat „červenost“ jako celek (zážitek z monitorů + opravdový prožitek), již by zde nebyl žádný problém kválií. Další možnost je, že Mariin venkovní prožitek nebyl opravdovým „novým zážitkem“ a vlastně ho už celou dobu znala, jen si to neuvědomila.

Co když se ale zamyslíme nad opravdovou realizací tohoto experimentu? Černobílý pokoj, složen z černých a bílých kusů nábytku. To už ale máme také dvě barvy, které Mary musela celou dobu vnímat. A co teprve, když se Mary třeba nějak zašpinila anebo se častým používáním z její bílé barvy stala šedivá? Další zvláštnost na tomto experimentu by mohlo být uvažování nad tím, že Mary je člověk z masa a kostí a lidské tělo také obsahuje nějaké barvy. A co třeba světlo? Byl její pokoj tak dobře izolován od světla, že zde nebyla možnost, aby světlo narazilo na nějaký předmět a jeho barvu lehce změnil? Jak můžeme vidět, je zde velká spousta nesprávných předpokladů a proto je velice těžké, aby byl tento myšlenkový experiment brán jako zřetelný důkaz toho, že kvália existují a jsou něco, co se nedá fyzicky zkoumat a zjišťovat. Jak by se nejspíš k tomuto myšlenkovému experimentu postavili naši, výše zmínění, vědci? To si

povíme v kapitole 5. *Kritika myšlenkových experimentů*. Nyní se ale přesuneme k dalšímu myšlenkovému experimentu, který je celkem lehce představitelný, ale už ne tak rychle realizovatelný.

4.3 Zombie argument

Tento experiment se v posledku snaží z kválií udělat něco nadpřirozeného, nehmotného, nefyzikálního, jelikož odděluje tělo od mysli.

Tabulka 2. *Zombie argument*⁴⁰

Zombie argument (autor Robert Kirk)	
Premisy a východiska , na kterých je experiment stavěn	Člověk — fyzikální struktura a chování Člověk bez vědomí — nezměněná fyzikální struktura a chování
Základní myšlenka: předpokládaný průběh experimentu (autorův předpoklad)	Fyzikálně identická bytost by nemusela mít vědomí.
Vyplývající tvrzení: obecnější princip	Fyzikalismus není vhodnou teorií vědomí.

Myšlenkový experiment Zombie argument (zkráceně bývá označován pouze jako Zombie) si dává za cíl obhajobu dualismu. Autor Zombie (Robert Kirk) tento experiment obhajuje tím, že skeptik musí předpokládat, že je přinejmenším logicky možné, aby existoval organismus ve všech anatomických, behaviorálních a jiných pozorovatelných ohledech nerozlišitelný od běžného člověka, avšak bez vědomí. Záměrem tohoto experimentu je ukázat, že je vskutku logicky možné, aby existoval organismus takto popsaný (zkráceně Zombie). Autor chce tímto experimentem poukázat na to, že fyzikalismus, který se staví právě proti dualismu, není vhodnou teorií vědomí.⁴¹

Pokud bychom si měli tento experiment popsat, tak si představte postavu zombie, ale ne v takovém významu, jak jej známe. Toto zombie je naprosto identické s normálním člověkem, až na jednu výjimku – nemá žádné vědomí. Nemá žádné pocity, prožitky, prostě žádné fenomenální zážitky. Tato zombie se chová a vypadá zcela stejně jako běžný člověk, akorát necítí radost, euforii nebo lásku. Je utvořena tak, že od

⁴⁰ PICHA, Marek a Dagmar PICHOVÁ. *100 myšlenkových experimentů ve filozofii*. s. 93

⁴¹ PICHA, Marek a Dagmar PICHOVÁ. *100 myšlenkových experimentů ve filozofii*. s. 94

člověka je nerozeznatelná, na otázky odpovídá a při bolesti nařiká. Uvnitř se však nic nenachází.

Tento experiment se snaží poukázat na to, že v případě existence takové osoby, například vašeho dvojníka, který ale nemá vědomí, je vědomí na těchto věcech nezávislé, není podřízeno fyzikalizmu. Nějaká část populace věří tomu, že „Zombie“ existují. Pokud by tomu tak vážně bylo, tak celý fyzikalismus je špatně a nahrávalo by se opět dualismu.

Obrázek 4. Zombie argument [zdroj: <http://jolyon.co.uk>]

U tohoto experimentu mi moc nesedí spojitost, že je zombie bez vědomí, ale zároveň je nerozeznatelný od ostatních lidí. Nemusíme ani být stoprocentní fyzikalisté na to, aby se nám tato představa zdála jaksi nedokonalá a to z vybraných experimentů asi nejvíce. Rozumím ale důvodu vzniku tohoto experimentu pro obhajobu dualismu, proti tomu nenamítám nic. Každopádně nerozumím premise, že zombie vypadá a chová se jako každý jiný člověk. Pokud by se jednalo o stroj v tomto případě, tak ano, zde je jisté, že stroj je stroj, vypadá tak, nechová se jako my, může být naprogramován, nemá přátele, nebrečí a nemá vědomí. V případě „Zombie“ nedokážu přijmout představu, že je to člověk. Jelikož právě vědomí je to, co nás dělá lidmi.

4.4 Čínský pokoj

Tento myšlenkový experiment se snaží svrhnout názor, že stroj může nahradit mozek a to právě tím, že se opírá o kvália, která stroj nikdy nebude mít.

Tabulka 3. Čínský pokoj⁴²

Čínský pokoj (autor John Searle)	
Premisy a východiska , na kterých je experiment stavěn	Rodilý mluvčí čínštiny — má pocit rozumění čínštině Člověk v Čínském pokoji — nemá pocit rozumění čínštině
Základní myšlenka: předpokládaný průběh experimentu (autorův předpoklad)	Fyzikálně identická bytost by nemusela mít vědomí.
Vyplyvající tvrzení: obecnější princip	Fyzikalismus není vhodnou teorií vědomí.

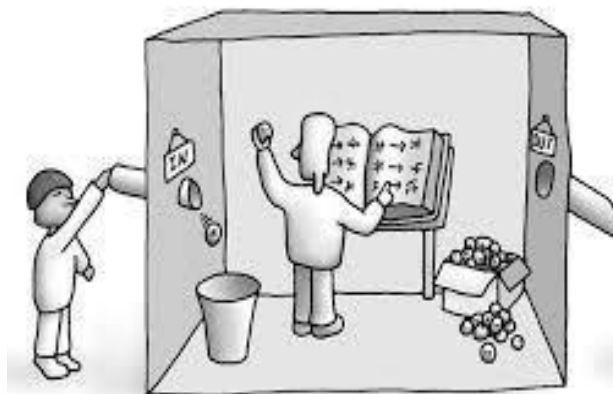
„Představme si, že by skupina programátorů napsala program, který by umožňoval simulovat na počítači porozumění čínštině. A kdyby například počítač dostal v čínštině otázku, srovnal by ji se svou pamětí nebo databází a vytvořil by odpovídající čínskou odpověď. Pro potřeby této argumentace předpokládejme, že odpovědi počítače budou stejně dobré jako odpovědi rodilého mluvčího čínštiny. Jenže rozumí proto počítač čínsky? Rozumí čínsky opravdu doslova tak, jako čínštině rozumějí Číňané? A teď si představte, že by vás někdo zavřel do místnosti, v níž je několik košů naplněných čínskými znaky. A představte si, že nerozumíte ani slovo čínsky, že však máte k dispozici manuál pro manipulaci s čínskými znaky, napsaný ve vašem jazyce. Pravidla přitom určují způsob manipulace se znaky čistě formálně – pouze s ohledem na jejich syntax, a nikoli na jejich sémantiku. Jedno takové pravidlo například zní: „Vezmi znak škrky – škrk z koše č. 1 a polož ho vedle znaku čmrky – čmrk z koše č. 2.“ Předpokládejme, že vám nějací lidé do místnosti podají další čínské znaky a že vám poskytnou též pravidla pro vydávání znaků z místnosti ven. Předpokládejme, že znaky podávané dovnitř se bez vašeho vědomí chápou jako „otázky“ a symboly podávané ven jako „odpovědi“. Předpokládejme dále, že programátoři byli při psaní programu tak úspěšní a váš výkon při manipulaci se symboly tak dokonalý, že vaše odpovědi nebude možno odlišit od odpovědi rodilého

⁴² PICHA, Marek a Dagmar PICHOVÁ. 100 myšlenkových experimentů ve filozofii. s. 151

mluvčího čínštiny. A tak jste zavřeni v místnosti, skládáte znaky a podáváte je ven jako odpověď na znaky zvenčí. Avšak na základě situace, kterou jsem právě popsal, pouze manipulací formálními znaky byste se nikdy nemohli naučit čínsky.“⁴³

Tento myšlenkový experiment se snaží dokázat, že nestačí pouze správně odpovídat na otázky. Je potřeba jim porozumět, což stroj nedokáže. Stroj má syntax, ale není schopen sémantiky. Sémantický aspekt rozumění je nutnou podmínkou kválií - „jaké to je rozumět čínštině“. Stroj podle Searla postrádá schopnost vědomí a tedy i intencionality.

Na stejném principu pracuje tzv. Turingův test. Snaží se zjistit, jestli se nějaký stroj, neboli umělá inteligence, dokáže opravdu chovat inteligentně. V případě Turingova testu se do jednoho pokoje zavře člověk a počítač a do druhého pokoje člověk „testovatel“, který pokládá otázky, na které pak náhodně odpovídá buď člověk nebo počítač z druhého pokoje. Pokud náš „testovatel“ nerozpozná s kým se baví, pak tento počítač (nebo jiná umělá inteligence) splňuje Turingův test. V takovém případě se počítač považuje za inteligentní. Searlův Čínský pokoj byl vytvořen právě pro vyvrácení pojetí toho, že by Turingův test měl být dobrým kritériem pro rozlišení opravdu inteligentního vědomého chování. Stroj splňující Turingův test nemá inteligentní vědomé chování, ale jen efektivně propojuje data. Jedná se tak o takzvanou slabou umělou inteligenci.

Obrázek 5. Čínský pokoj [zdroj: <http://jolyon.co.uk>]

Na rozdíl, třeba od takového Zombie argumentu, mi experiment Čínského pokoje připadá jaksí nepřitažený za vlasy a zkrátka ve skutečnosti by to takto téměř

⁴³ PICHA, Marek a Dagmar PICHOVÁ. *100 myšlenkových experimentů ve filozofii*. s. 150

mohlo fungovat. Jen si nedovedu představit, jak by v takové velké knihovně textů byl člověk schopný hledat symboly a znaky podle nějakého zadání. Nicméně pro počítačové systémy je tato činnost mnohem jednodušší. Bohužel se tento experiment zatím nedá jednoznačně obhájit ani zavrhnout. Stále tak nemáme informaci o tom, zda je možné kvália fyzicky zkoumat.

5 Kritika myšlenkových experimentů

V této kapitole aplikuji názory výše uvedených filosofů na myšlenkové experimenty, které demonstrují speciální statut kválií. Vybraným filosofům se věnuji v kapitole 3 *Kvália*, včetně jejích podkapitol. Myšlenkové experimenty jsou popsány v kapitole 4 *Myšlenkové experimenty*. Z poznatků z těchto kapitol vychází níže uvedený souhrn – *Kritika myšlenkových experimentů z hlediska vybraných filosofů*.

Tabulka 4. Kritika myšlenkových experimentů z hlediska vybraných filosofů

Filosof a jeho postoj	Myšlenkový experiment
Černobílý pokoj (Frank Jackson)	
D. Dennett - kvália neexistují, pokud by existovalo něco jako kvália, tak rozhodně fyzikálního původu	Dennett by řekl, že to nebyl opravdový „nový zážitek“ a vlastně ho už celou dobu Mary znala, jen si to neuvědomila. Je možné, že mozek zareaguje na „nový vjem“, ale bude to proces, který tento mozek již znal, akorát teď byl při přímé konfrontaci silnější (něco jako prožívání bolesti – při píchnutí a propíchnutí – nervové zakončení svalů). Zjistěte nebude souhlasit s tím, že by zažívala nějaký speciální, nový subjektivní zážitek, který by byl vědecky doložitelný. Asi by všichni lidé něco „prožívali“, ale jejich pocity by byly stejné a měli stejné biologické procesy. Ale toto bohužel zatím nelze vědecky jednoznačně potvrdit. Dále by mohl Dennett argumentovat tím, že kdyby lidé hovořili o těchto pocitech a neshodli by se s ním, tak by to mohlo být přičítáno verbální komunikaci, která nedokáže jednoznačně kvalifikovat a kvantifikovat pocity a svým způsobem verbální komunikace pocity „změkčuje“.
G.M. Edelman - kvália existují, jsou fyzikálního původu	Edelman nepopírá fenomenální zážitky a podle něj jsou svázány s individuálním tělem a mozkiem a s historií jedince v daném prostředí. Proto podle mě nebude negovat tento experiment a bude souhlasit s tím, že Mary prožívá něco nového, nepoznaného a bude to velmi subjektivní – to nové je ovlivněno její historií, zážitky, zkušenostmi ale také studiem těchto barev apod. Pokud by Mary měla v „paralelním experimentu“ stejnou historii, zážitky apod., akorát by barvy nestudovala, je možné, že by „nové zážitky“ byly jiné, ale stále by to bylo nové a subjektivní.
N. Humphrey - kvália existují, jsou fyzikálního původu	Vzhledem k Humphreyho přesvědčení, že subjektivita je přednastavená iluze, která nám pomáhá se ve světě lépe orientovat, by spatření nového vjemu, barevného vjemu, znamenalo pouze další variaci přednastavené iluze. Tzn., že onen přednastavený „balíček iluzí“ se díky novému zážitku, konkrétně tedy při shlédnutí červené barvy jako takové, přirozeně rozšíří a Mary, i přes všechno teoretické poznání o červené, zákonitě pocítí nový subjektivní vjem, který i vzhledem k předem determinovanému poli iluzí, potřebných pro přežití a prožití, nabídne novou informaci, nový prožitek.

J. Searle - kválie existují, některé pravdy nemůžeme dedukovat čistě fyzikálně, tzn. nepřiklání se jednotně ani na jednu stranu	Searle používá „world to word“ - to znamená, že slova napodobují svět a jsou jeho odrazem. Mary by měla přístup ke slovům, ale neměla by přístup ke světu „pravé červenosti“. Chyběla by jí zkušenost se světem, kde existuje červená barva. Zážitek by vyvolal změnu v pochopení na sémantické úrovni slova „červená“, tudíž by došlo minimálně k nové události a tato událost by se projevila i na úrovni kválií. Jinými slovy by došlo k uvědomění toho, co znamená slovo červená. Nové poznání by znamenalo opravdu pro slovo červená „world to word“.
V.S. Ramachandran - kválie existují, jsou fyzikální	Vzhledem k nejednoznačnosti závěrů problematiky synestezie, je velice těžké říci, zdali Mary nabyde pocitu nových kválií, ve smyslu nadhodnoty nad teoretické poznání, nebo jen ve smyslu nového prožitku jako takového („aha efekt“). Ovšem vzhledem k tomu, že Ramachandran přijímá existenci kválií, je dost pravděpodobné, že bude i toho názoru, že Mary nabyde nových pocitů při shlédnutí autentické červené.
Zombie (Robert Kirk)	
D. Dennett	Dennett odmítá dualismus – Zombie zcela zabije a zkritizuje. Řekne něco ve smyslu, že taková zombie, pokud by neměla vědomí, tak by neměla mozek = mrtvý člověk; nebo byla v bezvědomí = nemluví, nehýbe se. A pokud by přesto „tato zelenina“ začala hovořit a hýbat se, její řeč bude nesrozumitelná, blábolení bez významu, které vzniká fyziologickými procesy – stahy svalů.
G.M. Edelman	Jak již řekl Edelman, mysl a vědomí jsou podle něj zcela hmotné a čistě biologické jevy, které se vyskytují jako velmi složité buněčné procesy v mozku. Nepřijímá stanovisko digitálního počítače, jako analogii pro fungování lidského vědomí. Tzn., že zombie, fungující v okolí čistě jako fyzikální subjekt, projevující se bez vědomí, nebude mít k subjektivitě žádný důvod a ani mu nabytí nového vjemu neposkytne novou informaci, neboť korelace mezi tělem a vědomím zde neexistuje. Tím pádem je tento experiment nesmysl.
N. Humphrey	Opět je zde problém přednastavených iluzí. Zombie bez vědomí tedy nebude disponovat oním apriorním programem, který by ho provedl světem a zprostředkoval nové subjektivní vjemy. Proto si myslím, že Humphrey by tento experiment označil jako možný, ale zombie nebude mít dispozice, ani důvod pro ně, k zakušení nových vjemů, ani k jejich následnému subjektivnímu uchopení – bude to pro něj stejně přirozené, jako pro šelmu lov, pro dravce let.
J. Searle	Searle není zastáncem dualismu a nemohl by s tímto experimentem souhlasit. Jeho základním stanoviskem je, že mozek bez vědomí nemůže fungovat a vědomí bez mozku existovat. Zombie by nemohl podle Searlovy teorie existovat. Pokud bychom uznali existenci těla bez vědomí, popřeli bychom veškerou Searlovu teorii intencionality a teorii mysli a těla.

V.S. Ramachandran	Vzhledem k jeho názoru, že vědomí je zcela jedinečný fenomén, který se týká pouze našeho mozku, je těžké tuto otázku zodpovědět, neboť zombie nedisponuje „jástvím“, přestože by mělo mozek. Postrádá tedy onen poháněcí princip (víra, spontánnost, kritika, pochyby), a v posledku taktéž platí problém komunikovatelnosti. Možná proto, by Ramachandran tento experiment v souvislosti s kválii označil jako nerelevantní.
Čínský pokoj (John Searle)	
D. Dennett	Daniel Dennett je silný naturalista a funkcionalista a v případě tohoto myšlenkového experimentu by souhlasil s možností vytvoření silné umělé inteligence Dennett zastává názor, že člověk je vlastně jaký si přírodní stroj. S tímto myšlenkovým experimentem by tedy nesouhlasil, nejspíš by řekl, že čínský pokoj je myslící stroj a člověk, který je uvnitř, je pouze součástí fungování tohoto stroje. Souvisí to opět s pojetím intencionality, na kterou Dennett nahlíží naprosto jinak, než např. John Searle, tvůrce tohoto experimentu. Dennett přistupuje k intencionalitě objektivně, kdežto Searle subjektivně.
G.M. Edelman	Považuje vědomé vlastnosti neurálních stavů za jiné, než fyzické vlastnosti mozku. Tyto vědomé vlastnosti popisuje, bez jakéhokoli dalšího vysvětlení, jako výsledek „fenomenálních transformací“. Vědomí, jako soubor fenomenálních zážitků je věcí soukromou – je svázáno s individuálním tělem a mozkiem a s historií jedince v daném prostředí. Dle něj by tedy UI nikdy neměla být ekvivalentem lidského vědomí, neboť neprošla oním komplexním formováním mysli, úzce souvisejícího s tělem, a tudíž by se nemohla zformovat do takové podoby, která nám lidem subjektivitu nabízí. Kdyby ano, výsledkem by byl autentický člověk jako jsme my.
N. Humphrey	Říká, že vědomé vjemy jsou soukromé a tím pádem nic, co subjekt udělá nebo sdělí, nám tyto vjemy nemůže nikdy zcela odhalit. Závěr tedy je, že stroj nikdy nebude rovnocenný, co do vědomí a jejich výstupů. Chybí zde totiž vstupy, které byly determinovány dvousetisícovým vývojem lidské mysli, pro kterou byly ony iluze nastaveny.
J. Searle	John Searle je tvůrcem tohoto myšlenkového experimentu. Vytvořil ho za účelem demonstrace toho, že lidské vědomí v žádném případě nelze srovnávat s tím co dnes nazýváme umělá inteligence (intence rodilého mluvčího vs. naprogramovaná čínština do počítače). Z experimentu čínský pokoj odvodíme to, že člověk narozdíl od stroje má intencionalitu a tudíž i mentální fenomény, jež se vyznačují například kválii. Stroj postrádá vědomí i intencionalitu a tudíž nemůže mít žádná kvália. Z toho je jasné, že nelze vysvětlovat lidskou mysl jako stroj a toto je základní příčina sporu s Danielem Dennettem.

V.S. Ramachandran	Opět, vzhledem k jeho tezi, že mozek lidský jest jedinečný nade vše, je nepravděpodobné, že bychom stvořili UI totožnou s naším vědomím. Ovšem pojednání o jeho „bridge of neurons“ by teoreticky mohlo znamenat, že lidské vědomí lze přenést do jiného „subjektu“ a pokud by to byl stroj, je otázka, jak nahradit 200tis. let vývoje lidské mysli? Bylo by možné díky těmto neurálním mostům přenést celek mysli do stroje, bez nutnosti postupného vývoje?
--------------------------	--

6 Závěr

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo analyzovat slavné myšlenkové experimenty z pohledu prominentních vědců a filosofů, kteří reprezentují aktuální přístup k filosofii mysli a zároveň se věnují tématu kválií. Souhrn této analýzy se nachází v *Tabulka 1. Kritika myšlenkových experimentů z hlediska vybraných filosofů*, která se nachází v kapitole 5 *Kritika myšlenkových experimentů*.

Vybrané myšlenkové experimenty, kterými se v bakalářské práci zabývám, teorii kválií podporují a snaží se ji obhájit. V případě vědkyně Mary a Černobílého pokoje se jedná o obhajobu „nového zážitku“, který je nad všechnu vědu a snaží se poukázat na to, že i přes veškeré fyzikální znalosti nějaké barvy, bude první vizuální seznámení pozorovatele s touto barvou individuální a bude odpovídat zážitku fenomenálního charakteru.

U Zombie Argumentu se opět bavíme o „tom něčem“, co je v nás, ale zároveň mimo naše tělo, naši fyzickou schránku. Zde se autor snaží poukázat na to, že je logicky možné, aby existoval organismus ve všech anatomických, behaviorálních a jiných pozorovatelných ohledech nerozlišitelný od běžného člověka, avšak bez vědomí. Tato domněnka se snaží poukázat na to, že fyzikalismus není správný směr pro pochopení vědomí a opět to nahrává dualismu.

Poslední myšlenkový experiment Čínský pokoj má trochu jiné zadání, zaměřuje se na konkrétní kvále a to „jaké to je rozumět čínsky“. Srovnává lidský mozek s teorií umělé inteligence. Závěr tohoto experimentu je takový, že člověk jakožto nositel mentálních stavů a tedy i kválií je mnohem dokonalejší nežli stroj. Člověk dokáže přemýšlet a jednat jako stroj, i když ne vždy tak efektivně, ale stroj si nedokáže uvědomit sám sebe. Jediné, co se dnes vyznačuje vědomím, jsou biologické organismy. I přes to, že Searle neříká, že by tomu v budoucnosti nemohlo být jinak, jsou naše poznatky o tom, co je vědomí natolik nedostačující, že tomu bude ještě dlouho trvat, než bude možné vůbec uvažovat o silné umělé inteligenci vyznačující se vědomím a kválií.

Záměrem mé práce není srovnávání filosofických postojů, ani věcná kritika myšlenkových experimentů z mého pohledu. Cílem bylo pokusit se vystihnout názory

těchto slavných filosofů v aplikaci na konkrétní experimenty a díky tomu lépe pochopit nevyřešitelný problém kválií.

Seznam použitých zkratek

- apod. a podobně
- č. číslo
- např. například
- pozn. poznámka pod čarou
- str. strana
- tj. to je
- vyd. vydání

Seznam literatury

SEARLE, John R. *Mysl, mozek a věda*. Přeložil Marek NEKULA. Praha: Mladá fronta, 1994. Váhy (Mladá fronta). ISBN 80-204-0509-7.

EDELMAN, Gerald M. *Širší než obloha: fenomenální dar vědomí*. V Praze: Paseka, 2010. Fénix (Paseka). ISBN 978-80-7432-048-4.

HUMPHREY, Nicholas. *Prach duše, aneb, Kouzlo našeho vědomí*. Praha: Dybbuk, 2012. ISBN 978-80-7438-072-3.

PICHA, Marek a Dagmar PICHOVÁ. *100 myšlenkových experimentů ve filozofii*. Praha: Dybbuk, 2013. ISBN 978-80-7438-096-9.

RAMACHANDRAN, V. S. *Mozek a jeho tajemství, aneb, Pátrání neurovědčů po tom, co nás činí lidmi*. Praha: Dybbuk, 2013. ISBN 978-80-7438-080-8.

DENNETT, Daniel C. Daniel Dennett: *Autobiography (Part 1)*. Philosophy Now . Anja Publications, 2008. ISSN 0961-5970. (anglicky)

DENNETT, Daniel, *Consciousness Explained*. Little Brown and Company, 1991. ISBN 978-0-316-18065-8. (anglicky)

ZAWIDZKI, T. 2007: *Dennett*. Oxford: Oneworld Publications. ISBN 978-1-85168-484-7. (anglicky)

CHALMERS, D. 1999: *Facing Up to the Problem of Consciousness*. In: Shear, J. (ed.). Explaining Consciousness – The Hard Problem. Cambridge: The MIT Press, s. 9-32. ISBN 026269221X. (anglicky)

DENNETT, D. 1998: *Brainchildren*. Cambridge: MIT Press. ISBN 0-262-04166-9.

DENNETT, Daniel C. *Quining Qualia*. In: Marcel, A. & Bisiach, E. (eds.) *Consciousness in Modern Science*, Oxford University Press. 1998. ISBN:0-262-07153-3

Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language (1969), Cambridge University Press, ISBN 978-0521096263

RAMACHANDRAN, V.S. and HIRSTEIN, W. (1997), „Three laws of qualia; What neurology tells us about the biological functions of consciousness”, *Journal of Consciousness Studies*, 4:5–6, 429–57.

Seznam použitých zdrojů

Stanford Encyclopedia of Philosophy Archive [online]. *Qualia* [cit 2018-3-11]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/qualia/>

Stanford Encyclopedia of Philosophy Archive [online]. *Thought Experiments*. [cit 2018-11-3]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/thought-experiment/>

Academic Studies of Human Consciousness [online]. *CONSCIOUSNESS CONCEPTS OF GERALD EDELMAN*. [cit 2019-1-28]. Dostupné z: http://consciousness2007.tripod.com/gerald_edelman.htm

Gerald M. Edelman - Biographical - NobelPrize.org [online]. *Gerald M. Edelman* [cit 2019-1-28]. Dostupné z: <https://www.nobelprize.org/prizes/medicine/1972/edelman/biographical/>

The Platopus | ruminations on mind and language [online]. *Sensation and Qualia: thoughts on Dennett vs Searle* [cit 2019-2-26]. Dostupné z: <https://leplatopus.wordpress.com/2014/04/13/sensation-and-qualia-thoughts-on-dennett-vs-searle/comment-page-1/>

Seznam obrázků

Obrázek 1. Příklad s tzv. „nemožným“ trojúhelníkem [zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Penrose%C5%AFv_troj%C3%BAheln%C3%ADk#/media/File:Penrose_triangle.png]	22
Obrázek 2. Newton – dělová koule. [zdroj: Stanford Encyclopedia of Philosophy Archive [online]. <i>Thought Experiments</i> .]	37
Obrázek 3. Černobílý pokoj [zdroj: http://jolyon.co.uk]	39
Obrázek 4. Zombie argument [zdroj: http://jolyon.co.uk]	41
Obrázek 5. Čínský pokoj [zdroj: http://jolyon.co.uk]	43

Seznam tabulek

Tabulka 1. Černobílý pokoj	38
Tabulka 2. Zombie argument	40
Tabulka 3. Čínský pokoj	42
Tabulka 4. Kritika myšlenkových experimentů z hlediska vybraných filosofů	45

